

Van des menschen natuerlijcke vleesch wondersproock

D.V. Coornhert

bron

D.V. Coornhert, 'Van des menschen natuerlijcke vleesch wondersproock', uit: D.V. Coornhert,
Wercken. Deel I, Jacob Aertsz. Colom, Amsterdam 1631

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/coor001vand08_01/colofon.php

© 2011 dbnl

Van des Menschen Natuerlijke vleesch Wondersproock.

Verclarende dat het veel misbruyck wort, maer nemmermeer self en zondight.

Geschreven in twee boecxkens,

Door D.V. Coornhert.

Ephes. 5.29.

Niemandt en heeft oyt synen vleesche gehaet, maer elck voeder ende onderhout dat ghelijck als Christus syne Kercke.

Eccles. 7.1.

Wat noot ist den mensche hoger dingen dan hy self is, te ondersoecken?

'tBoecxken Seyt:

Adam sprack, 'twijf, sy, 'tSerpent dede my eten.

Elck schoof op ander zijn schult, van des doots beten

Met schantvluchtige monden.

Begeerdy te kennen den rechtschuldigen man?

Coopt en leest my die hem te recht aenvvijsen can

Door't Schriftuerlijck verconden

Van d'oorsaeck der zonden.

Voor-reden.

Om my self te leeren kennen, om met waerheydt te oordeelen of mijn vleesch dan ick self, oorsake was van mijn zondighen, ende om alsoo te recht my self oordeelende niet geoordeelt te werden, goedige Leser, hadde ick nu al meer dan seventhien Iaren geleden by geschrifte ghestelt een Ondersoeck of 'tsienlijcke lichame oorsake is vande zonde, dan niet. Ende dit niet om in druck te geven, dat oock tot nu toe niet en is geschiet, maer om die saecke scherper te mogen naspeuren, overmidts ick daer toe voordelijcker bevinde mijne geschrevene, dan mijne swervende gedachten, so ick die met langh nadencken mach sien, daer dese snellijck door andere invallen verdwijnen. Nu was dit mijn gheschrift buyten mijn weten gekomen in handen van eenige die dat uyt schreven ende aen eenen hoogh vermaerden Leeraer schickten om by den selven daer tegen geschreven te werden. Het was oock gesaeyt onder mijne misgonstigen, die 'tselve of uyt misverstant, of uyt misgonste, ten alder quaetsten beduyden, ende om mijnen name te bevlecken haer beste daer met deden, daer door ick oock by velen luyden eer veroordeelt, dan bekent was, tot gheen cleyne quetse van sulcke oordelaers selve, hen swaerlijck daer inne vergrijpende teghen het openbaer verbodt Christi van sulck veroordeelen. Daerom het my ten laetsten nodigh heeft gedocht mijn gevoelen, hier af int voorgemelde mijn gheschrift gestelt, door den druck gemeen te maken, so tot stichtinghe van mijnen evenmensche als van my selve. Vintmer wat nuts inne, ick gonnet elck van herten: vintmer wat schadelijcx inne, verwacht elcx berispinghe met gebooghsamer herten: Want lust om anderen, of ten minsten my self, voordelijck te zijn, voert dese myne moeyte uyt. Van hoge saken ons nodigh zijnde, handele ic hier niet: maer van nedere saken ons voor al nodigh wesende. Mach oock yemant, niet ootmoedigh zijnde, der Godlijcker ghenaden deelachtigh worden? mach oock yemant, hem self niet schuldigh kennende, recht ootmoedigh zijn? mach oock yemant zijn schult met Adam op een ander leggende hem self schuldigh kennen? dit doet meest elck, daerom kennen weynigh luyden te recht haer schult, daerom vintmer weynigh recht ootmoedigh ende weynich oock die der Godlijcker genaden deelachtigh worden. Niemand mach God recht leeren kennen sonder hem self te kennen: niemant mach oock die grootheyte vande Godlijcke genade kennen, dien noch onbekent is die grootheyte zijner zonden. Want dan sien en verstaen die menschen eerst hoe barmhertelijck, lanckmoedelijck ende genadelijck die Almogende Schepper met hun handelt, als sy verstaen hoe stoutelijck, verachtelijck ende schandelijck sy zijne hoge Majesteyt met haerder zonden menighvuldigheyt hebben derren tergen: sy selve, segghe ick, ende niet een ander. Want om een anders misdaden en mach gheen mensch hem self met wroegen, met waerheyte beschuldigen, ende met ootmoet vernederen onder die mogende hant Godes. Tot deser vernederinghe dan strecken dese boecxkens door aenwijsinge van kennisse, niet vande ongrondelijcke Drievuldigheyt, maer van elcx eyghen zondelijcke schuldigheyt. Leest, verstaet, oordeeldt, ende doet u nut, of de myne, vruntlijcke Leser, met dit gheschrift, tot Godes eer ende der menschen nut geschreven door

u alder dienstschuldige

D. Coornhert.

Van des Menschen Natuerlycke vleesch Wondersproock.

Dat 1. Capittel.

Men doolt inder kennisse vander zonden oorsake.

Luttel twifelen die medecijs aen des kranckē genesinge, als sy gecomē sijn tot ware kennisse vā de oorsake ende Natuere vande siecte: maer so lange sylieden die ontberen moet ooc de krancke die gesontheyt ontberen ende der Doctoren martelaer blijven. Dat nu alle onboetvaerdige sondaren met wroegender consciencien over die zondē pijnlijck quelen. verstaet een yegelijc wel: maer luttel Medecijs der zielen vintmen die daer grondtlijck verstaen den rechten oorspronc ende aert van't zondigen. Daeromme zijnder ooc so seer luttel die baet ende beteringhe, veel minder die gewenschte ghesontheyt vernemen, dat vele hier niet en mach ghenesen. Want meest elck waent des menschen Natuerlijcke Vleesch soo quaedt van aert ende sulcx verdorven te wesen dat het natuerlijck verdorven ende tot alle quaet so gheneghen is, dat het nemmermeer, so lange het hier leeft, mach ophouden van zondighen. Welcke eerste meeninghe oock noodtsakelijck uyt dese laetste moet volghen. Want al wat een aengheboren aert of natuere is, en mach niet ophouden so lange die natuere in wesen is: maer wat van buyten aengekomen is ende gheen nature is, dat mach metter tijdt (so dat ooc metter tijdt is ghecomen) ophouden ende verdwijnen, blijvende die natuer des dincx noch in wesen. Onmoghelijck ist dat vuyr zijn hetten soude verliesen ende gelijcke wel vuyr blijven: ghemerckt die hetten den vuyre natuerlijck (en□ so te spreken) aengheboren is ende zijn eyghen natuerlijcke aert is, die't nemmermeer en mach verlaten so langhe het vuyr is. Maer al is water koudt van natueren het sal heet moghen worden, so men een wijle vuyr daer onder steket, doch sal dit heete water zijn hetten mogen verlaten ende koudt worden, blijvende des niet te min het water noch al water, ist maer datmē een wijle het vuyr van onderen wech neemt. Want die hette en is alle water niet aenghebooren of natuerlijck, maer vreemt ende allencxkens hem van buyten aengekomen, ende mach daeromme die hette allencxkens wederomme verdwijnen ende vergaen, blijvende noch al niet te min het water natuerlijck water. Alsoo mede en mach nu niemandt ghelooven dat die Mensche hier inder tijdt (door Godes ghenade in Christo oock selve niet) verlost mach wordē van't zondighen ende van't quade, 'twelck der zielen ziecte is, die daer vast gelooft, dat het sondigen en□ 'tquade des menschē natuerlycke vleesche of lichame aengeboren, ende 'tzondighen en□ 'tquade zijn aert en□ nature is. Om nu te ondersoeckē of sulcx al ghemeyn gevoelen recht of onrecht zy, so staet eerst te bespeurē of die sonde ende 'tquade vrywillig en□ sonder nootsakelyckheyt geschiet dan niet: ende daer na of der menschen natuerlijcke vleesche wille heeft dan niet. Want ist sake dat de zonde ende 'tquade willigh gheschiet, ende dat der menschen Natuerlijcke vleesche geen wille en heeft, so kan licht gemerct worden dat dit Vleesche niet en zondigt, maer yemant anders, daer van ick hier na oock wil seggen.

Dat 2. Capittel.

Alle sichtbare schepselen ghehoorsamen Gode altijd behalven alleen de Mensche.

Yeghelijk ghelooft wel dat God Almachtigh is. Oock en loochent niemandt dat het bevel vanden genen die Almachtigh is, niet en mach wederstaen worden. Sulcx sien wy dat Hemel ende Aerdt, Winden ende Wateren, ooc alle onredelijcke Schepselen gene uytgenomen, ghehoorsaem zijn den Wet die hen eenmael van Gode is ghestelt of ingheplant door zijn Almachtighe woort, so dat sy die nemmermeer en overtreden noch overtreden en moghen. Daeromme volght het firmament des Hemels met alle die sterren onophoudelijck den schickinghe ofte ordeninghe hen eenmael van Gode gheboden. De zee vloeyet ende Ebbet tot zijnder tijt. Het aertrijck draeght vrucht na den schickelycken loop der Sonnen, 'tgedierte wast ende vermenigvuldicht door natuerlijcke bycomste elc in sijn tijdt vanden Iare, ende in summa geen sichtbaer Schepsel en werdt ghevonden dat teghen des Scheppers bevel synen gang verhaesten of vertragen, veel min versuymen of contrarie doen mach, dan alleen de eenighe redelijcke Mensche.

Dat 3. Capittel.

Dat Godes ghebodt over den Menschen eygentlijcker een raedt dan ghebodt sy.⁺

⁺Luc.7.30&c.

Nv heeft nochtans de Mensche so wel een gebodt van Gode om recht te doen, als die Schepselen om elck hare schickinge te volgen. Alsoo schijnt hier te moeten volfen een van beyden, te weten dat God niet Almachtig sy, ghemerckt yemandt (namentlijck de Mensche) zijn ghebodt mach wederstaen, of dat zijn gebodt over den redelijcken Mensche eygentlyckē geen gebodt en is, alst gebodt, over den onredelijcken Schepselen: maer alleenlijck een heylsame raedt ende aenwijsinghe tot 'smenschen heyl ende waerschouwinghe voor 'smenschen verderfnisse. Hier af leest men dat Godt ons voor hout leven ende doodt, seggen ende vloeck met raedt van 'tlevē te verkiesen. Na dien nu niemant aen d'Almoghentheydt Godes en mach twijfelen sonder zo zottelijcken als lasterlijck daer aen te doene, soo volght vastelijcken dat het Ghebodt Godes over den redelijcken menschen niet en is een dwingende bevel, maer een aenlockende Raedt.

Dat 4. Capittel.

Hoe Godes wille is dat alle Menschen saligh werden.

Hier mach yemandt segghen: Ist die wille Godes niet dat alle menschē salich worden? Die antwoordt men: Ia 't Is Godes wille. Worden alle menschen salig? Neen. Hoe meugt ghy hier neen ende daer ja toe segghen sonder d'almogentheyt Godes te loochenen? Dat wil ick u op't cortste verclaren. Die wille Godes streckt haer op tweereleye aert van Schepselen: waer van eenighe redelijck, maer d'ander al onredelijck zijn.

Die onredelijcke Schepselen zijn van aenbeginne af gheweest onvry) eygen ende den gebiedenden wille Godes so nootsakelijck onderworpen, dat sy die altijd ghehoorsamen moeten, ende nemmermeer zondigen en mogen, so nu al gheseyt is. Maer die redelijcke Menschen zijn in vryheyt ghestelt, so dat sy macht hebben om

des aenlockende Scheppers raedt te volghen, of zijn dreygende straffe te verachten. Merckt doch Leser: die onredelijcke Schepselen staen onder Gode in so nootsakelijcken onderdanigheydt, als ons sichtbare lijf staet onder 't ghebedt der zielen met des selfs krachten. Maer dit is anders met de zielen der Menschen ende der selver krachten teghen Gode. Want dese moghen Godes bevel overtreden. Ende hier uyt komet dat alle Menschen niet saligh en werden. Want Godes wil ende eeuwighe schickinge is geweest, dat die redelicke mensched soude zijn vry, soo wel ten goeden als ten quaden, om aen te nemen of te weygheren welc hy van beyden wilde. Nu is Godes eewige Wille ende Schickinge vast, bestendigh ende gants onveranderlijck. Die heeft dan ooc namaels in der tijdt den vryen Mensche niet noodtsaecken nochte dwinghen willen met een Noodtwet ende Schickinghe der naturen, so hy Gebenedijt ghebedt over allen onredelijcken Schepselen: maer heeft metten vryen Menschen in alder vryheydt willen handelen, hem ghevende een Wet, niet die hy noodtlijck moeste volghen (als den dieren is geschiet) maer die hy mochte ghehoorsamen of overtreden, soo in't werck is ghebleken ende noch dagelijcx (te veel leyder) voor onsen ooghen blijktt, soo datmen hier by oock al mede licht verstaen mach, datmen Gods wille in zijne gheboden totten menschen rechtelijcker eenen salighen raedt dan een dwinghent bevel mach noemen. Welcke wille Godes daer inne (te weten in zijne geboden) nochtans onophoudelijck gheschuedt, al niet teghenstaende alle Menschen die gheboden niet en houden ende alle menschen niet salich en werden. Hoe mach dit (denckt yemandt) 'tsamen bestaen? Aldus: Die aert ende eyghenschap van een rechte wegh is sodanigh, dat sy altijdt allen den ghenen die haer volhardelijck bewanderen, stieret ofte leydet totte begeerde stadt of plaetse, daer toe sy is streckende. Dese rechte wegh ten Hemelwaert of ter saligheydt, of tot Gode selfs, is alleen Iesus Christus ende niemant anders. Nu heeft God eenmael onveranderlijck ghewilt, niet simpelijck dat alle menschen saligh souden worden, maer alleen alle menschen die volhardelijc op den voorschreven salighen wegh des levens souden wandelen. Daer uyt blyckt nu noch een ander wille Godes, te weten: dat Godt dan mede eenmael onveranderlijck heeft ghewiltdt, dat niemant van alle menschen die desen wegh des Levens niet volhardigh en bewandelen, saligh en sal werden. Dus dan beyde die wille Godes, ende dese geschiedt oock altijdt in beyden by allen menschen, soo by den ghenen die volhardelijck desen wegh des levens bewandelen, als by den ghenen die sulcx niet en doen: want dese laetste nemmermeer, ende die eerste altijdt saligh werden. Altijdt werden sy alle saligh die in Christo komen ende blijven: maer nemmermeer werdt yemandt saligh die niet en comt in Christo ende daer inne blijft.

Dat 5. Capittel.

Of de Menschen nu nootsakelijc zondighen: dan soo vrywilligh dat zy't vermoghen te laten.

Also blijct dan noch al, dat het gebodt Godes over den menschen niet en is een dwingent bevel, maer een aenlockende raedt, want ghelijck dwang door noodt werckt: so werckt raedt door vrywilligheydt. Ghemerckt daer niet anders dan daer en gheschiedt, en mach gheschieden, daer een daedt nootlijck gheschiedt: alsoo mocht daer oock anders geschieden dan daer gheschiet, soo waer yet vrywilligh gheschiet. Elck Mensche mach, ja moet, hem selfs beschuldighen over 't quade dat hy hadde moghen laten: maer onmogelijck ist dat yemant warachtigh wroegen mach hebbē over eenigh werck dat hy verstaedt in zijn macht niet gheweest te zijn om te laten:

soo mach oock elck te recht hem self beschuldighen over zijn eyghen misdaet: maer ist oock mogelijk dat yemant hem self met ernst soude beschuldighen over die misdaet van yemant anders, daer hy raedt, wil, noch daedt toe heeft ghegeven? sal't dan inder Waerhey zonde zijn in des menschen oordeel, die daedt oock soodanigh zijn dat hy self die hadde mogen laten.

Nochtans wert sulcx huyden-daeghs wedersproocken van eenighe die daer toe innevoeren, met die Heylighe Schrift, maer den vaderen, diens getuyghnissen sylieden voormaels niet en achten, ende nu hoogh by henlieden moet gelden, daer die Vaderen voor henlieden schijnen, 'twelck nochtans in desen gheensins en is, soo men opentlijck mach sien aen der Vaderen beschrijvingen vande zonde. Die werdt by Augustinum

⁺ geseyt te syn een wille om te houden of om te verwerven 'tgene van de rechtvaerdigheyt wert verboden ende datmen vryelijc mochte laten. *V*Vie zondight ^{+De duab. animabus} (seyt Augustinus noch) in't ⁺ ghene dat hy gheensins en mach vermijden? die schulde (seyt Christostimus) en is niet nootlyck, maer willigh. Bernardus dit oock ^{+In Epist. ad Rom. ferm.5.cap.2.} uytduckende sey: *V*Vaeromme sondight ghy? om dat ghy niet en weet wat ghy doet? dat zy verde: om dat ghy sulcx te doen werdt ghedwonghen? dat zy verde: maer om dat het u alsoo behaeght te doen.

De mensche zondigt dan vrywilligh. Want alle zondt is een afwijckinge van Gode, welke af wyckinghe (seydt oock Augustinus) niet ⁺ lachterens waerdigh en soude zijn, indien zy niet vrywilligh en ware. Merckt doch, ick bids u, of ghy oock te ^{+de lib. arb cap.15.} recht meught lachteren 'tgene sulcx ist alst behoort te weten? ic acht wel neen, maer om dat het so niet en is alst schuldigh is te syn: want niemant en is schuldigh 'tgene hy niet en heeft ontfangen. De selve Augustinus sey ⁺ elwaerts noch: *V*Vant daer en gheschiedt gheen sonde, dan met de wille, door de welke wy willen dat ons wel ^{+De civita. Dei hb.14. cap.4.} sy.

Dat 6. Cap.**Wat de wille is, ende dat zy bestaet in de Ziele ende niet inden Lichame.**

De mensche zondicht dan vrywilligh, ende niet nootsakelijck. Om nu te zien waer inne dese vrye Willekeure bestaet, is noodigh ⁺ een weynigh te segghen vande oorsprongh ende gheboorte vanden Wille, oock wat zy is, te weten een besloten oft aengenomen Begheerte om yet te doen of te laten, of die Wille is (*na* Sinte Augustinus segghen) een beweginghe des ghemoedts, ⁺ om yet of niet toe te laten, of yet te verwerven, ende dit al sonder van yemande bedwonghen te wesen. Andere noemen die Wille een Begheerte des goets met Redene. Oock vindtmer diese segghen te sijn een kracht vande redelijcke ziele, beweeghlijck sijnde, waer door de Mensche die goet-verstaen saken benaerstigt ende die quaet-verstaen saken vliedet. ^{+Vville, wat die is.}

Die Wille wert gheboren uyt het verkiesen ende toestemmen van dese of die begeerte. Die begeerte comt voort wt Luste, die luste spruyt uyt het behaghelijck aenschouwen, dit wordt veroorsaect uyt eenighe schoone verbeeldingen ofte gedachten, welcke verbeeldingen ofte gedachten bestaen, niet in den Lichame, maer in de ziele, te weten int ooghe der zielen, 'twelck by meest alle Geleerden gehouden werdt voor de Redene. ^{+Lib.1.retract.cap.10.}

Nu en behoevet gheen bewijsinghe dat wy niet redelijck en sijn na den Vleesche, Lichame ofte sichtbaeren mensche, maer na der zielen ende onsichtbaren Mensche. Seker het soude een beestelijcke onredelijckheyt self moeten sijn, so yemant het Edelste ende Godtlijcke deel des Menschen wilde stellen int snoodste ende dierlijcke deel vande Mensche, namentlijck inden Vleesche. So bestaet dan de Redene inde ziele ende niet inden Vleesche. Nadien dan oock die Wille bestaet inde Redene ende dese inde ziele, so blijktt dat des menschen wille ooc inde ziele bestaet, ende niet inden Lichame ofte Vleesche.

Dat 7. Capittel.**Kort ende claer onderscheydt tusschen des Menschen Gheneghentheyden ende Begheerten.**

Om 'tgene voorsz. stet noch naeckter te moghen mercken, is te letten op't Onderscheyt tusschen Genegentheden ende Begeerten wesende: Dese is so oeer groot als weynigh bekend, en \square so hoognodigh om te verstaen dat d'onkunde van dien grove dolinghen veroorsaect. Want meest elck hier door sijn onschuldich Lichaem beschuldigt, ende sijn schuldighe Wille onschuldigt: houdende te sijn hem aenghebooren 'tghene hy blindeling heeft verkoren. Daermen dan sonder onderscheyt de Begheerten ende Genegentheden voor een houdet, ende mitsdien oock dat soo wel de Begheerten als de Gheneghentheden den menschen werden aengheboren: wat mach in sodanigher Menschen grondt doch anders daer uyt voort comen dan een vaste waen, dat onmoghelijck zy hier verlost te worden vande quade begeerten? maer alle menschen verstaende d'onderscheyt tusschen die Genegentheden ende Begheerten sulcx te sijn, dat die Gheneghentheden aengebooren sijn ende die Begheerten niet, ende dat mitsdien oock so onmogelijck is dat yemandt sijn aengeboren Gheneghentheden soude moghen te niet doen, blijvende des menschen natuyre in wesen, als die hitten

vanden vyere te scheidyden, blijvende het vyer noch vyer (dat immers niet mach sijn) en sal gheensins moeyten bestaen te doen om die aenghebooren gheneghentheydt te dooden in hem, maer wel om die aenghenomen Begheerlijckheyden te vernielen door 't ontrecken van sijn voedtsele, 'twelck vermetel ende Onverstandigh Oordeel is. Daer 't wederomme den ghenen die (dit voorsz. ontberende) die quade Begheerlijckheyden soo wel als die Gheneghentheyden hem waent aenghebooren te wesen, onmoghelijck is eenigh opset te maken of moeyten te bestaen, om uyt te roden of te vernielen sijne quade begheerlijckheyden, ghemerckt hy sulcke vernielinghe in sijn leven onmoghelijck acht, ende niemant niet gantsch zot sijnde, eenighe moeyten of arbeydt mach doen, om te doen ontworden 'tghene hy onmogelijck om doen geloofft.

Dit onverstandt of dese onbescheydenheydt doet die quade Begheerten in groote menigthe van Menschen, sonder eenighe ernstlijcke aenvechtinghe (swijghe ware verwinninghe) blijven ende verstijven tot haeren lijfliicken doode toe. 'tWelck een vande grootste jammeren ende schaden is diemen ter werelt mach vinden.

Siet Leser, sulck quaet veroorsaect het niet konnen onderscheyden tusschen geneghtheden en begeerlijckheydt. Om waer af nu wat te seggen, is eerst te verstaen, dat alle geneghentheydt, als daer die ydele ghesonde maghe tot spijse, die vermoeyde leden tot ruste, het koude lichaem tot verwarminghe, &c. sijn genegen, altijd is natuyrlijck noodlijck tot des menschen lichaems onderhout, ende in allen menschen alleens, hoewel op d'een tijt krachtiger dan in d'ander tijt, na die grootheydt van des Lichaems behoefte. Daer tegen sijn de Begeerten meestendeel onnatuerlijck, onnodig, ende in elcken meest sonderling. Wat is doch onnatuerlijcker dan meer dan te veel hebbende, ghebreck willens te lijden ende 't onbehoefte te begeeren? Wat is oock meer onnodigh, dan sulck onbehoefte te begeeren? Wie siet sulcx niet inden Gierighen? Soo vindtmen oock inder daet dat alle honger altijd tot spijse, alle dorst tot drancke, alle vermoeytheydt tot rust, ende alle koude tot verwarminghe altijd simpelijck gheneghen maect: sulcks dat nimmermeer die ydele Maghe tot dranck, die vermoeytheydt tot spijse, noch die koude tot rusten, maer elck altijdt alleen tot het sijn, te weten hongher tot Spijse, vermoeytheydt tot ruste, ende koudtheydt tot verwarminghe natuerlijck doet gheneghen sijn: maer metten Begheerten ist soo heel anders, dat die haer vermenghende by de Gheneghentheyden lustigh maect, huyden tot sulcke, morghen tot andere Spijsen ende Drancken, huyden tot pluymbedden, morghen tot matrassen: huyden tot desen, morghen tot dien drancke: Nu tot dese, morgen tot die Vrouwe: d'een tijdt tot warmte van een stove, ende d'ander tijdt tot warmte van een vyer voor de schenen. Nadien nu simpelijck die verzadinge, dorstlesschinghe, ruste, warmte, voort-teelinghe sulcx het eynde is, daer toe die Gheneghentheyden haer strecken, ende die nature sulcx becomende, vernoecht werdt: Wie en can niet lichtelijck mercken dat die voorsz. veranderlijcke ende onghelijcke Begeerlijckheden wat anders sijn, dan die voorsz. gheneghtheden? Dese sijn veeltijts onnut, schandelijck ende quaedt: Daer teghen sijn alle aengheboorne gheneghentheyden eerlijck, nut ende goet, als dienstlijck sijnde tot onderhoudt

van de Menschelijke nature, die doorgaens door zotte Begheerten in meest elck gekrenckt wert ende bedorven, soo men opentlijck ziet in den Dronckaerts, leckere Gulsighen, heete onkuyschen ende anderen meer. Die Geneghtheden sijn stadigh: maer wat vindtmen doch onstadigher dan die onwijse begheerten? Die jaghen huyden na dit ende morghen na datte, immers oock dickmael na 't gene zy voormaels angstelijck vreesden ende voor vloten. Waen komt ditte? Door veranderinghe van kennisse, die huyden voor goedt oordeelt datmen ghister quaedt te wesen waende. Mach sulcke veranderinghe oock door onse opinie komen inde natuerlijcke Gheneghtheden? Blijft die Hongher niet altijd tot versadinghe, ende die dorst tot lesschinghe gheneghen? So is dan die Geneghentheydt onverdrijflijck, maer die Begeerte is soo verdrijflijck dat d'een d'ander gantsch uytrodet ende vernielt. Wat Coopman vindtmen, die nu des ghewins soetheydt eens ghesmaeckt heeft, begeeren soude moghen in plaetse van gelt te winnen, metten kinderen te gaen kooten, tolleren, hoepen, ende andere dierghelijcke beuselinghen hanteren die hy in sijn jeught boven alle dingen begheerde? Drijft hier d'eene Begeerte d'ander niet uyte? So gaet het niet metter Geneghentheydt: want die blijft, soo lang de Mensche blijft, ende mach niet inden Mensche ontworpen, ten zy dan dat des Menschen Natuere selfs ontworpen. Ten is oock gheen cleyn onderscheydt in dese twee, dat alle Gheneghentheydt, maer gheen Begheerte, is inden Mensche sonder voorgaende verbeeldinghe, kennisse, beraedt, oordeel ende verkiesen. By alle begheerte is hope ende vrees: maer alle Gheneghentheydt is sonder hope ende vrees. Ghemerckt dese is sonder waeromme, maer die begheerten hebben waerom. Want dese komen voort wt Opinie of Luste, maer die Gheneghentheydt comt voort uytter Natuyren ende behoefte. Hier wt komet oock dat alle redelijcke vernoeginghe der Gheneghtheden ruste, maer meest alle verwervinghe der Begheerten onruste heeft tot een Staert-joffer. Immers berou is meest het eynde van de Begheerte: maer nimmermeer volghet rouwe na noodruftighe boet der Gheneghentheyden. Boven alle dat soo is noch wel een merckelijck onderscheydt in desen, dat die begheerte by wijlen wel strijdet teghens die Gheneghentheydt. Ghemerckt elck licht mach verstaen dat die van Haerlem ende Leyden wel begheert souden hebben in haeren grooten honghers noodt, dat henluyden niet ghehongert en hadde, ende dat haer maghen niet gheneghen en waren gheweest na spijs. Nu en mach't immers niet een selve dingh sijn dat teghen malcanderen strijdet. Soo groot is dan d'onderscheydt tusschen die Gheneghentheyden ende Begheerten. Die hier dit mijn seggen soude willen verachten om die ongheachtheyt mijns onghelerden persoons, die lese Meester Iohan Calvijn hier af segghende alsoo: *Is dat nu yemandt ongheschickt⁺ dunckt te sijn datmen also int alghemeen de Begheerlijckheden quaedt oordeelt, die den Mensche natuerlijck aenhanghen,* ^{+Inst,ij,65} *gemerckt die van Gode den Schepper ghestelt sijn inde Nature: soo antwoorden wt, dat wy gheensins quaedt oordeelen de appetyten die Godt selve vande eerste Scheppinghe af, des Menschen aert sulcx heeft inne ghegraven, dat zy daer niet wtgheroeyt moghen worden, sonder de Menschelyckheydt wt te roeyen, maer alleenlijck die moetwillighe ende onbetemde bewegingen die daer stryden teghen de schickinghe Gods.*

Siet Leser, daer mercktmen wel dat hy eenighe goede beweginghen stelt van Gode sulcx inde Menschelijke nature gheplant, datse sonder die nature des menschen niet en moghen wt gheroeyt worden. Wat sijn dat doch anders dan 't gunt ick hier voor Gheneghentheyden (als natuerlijck ghelijck loot of steen, etc. neerwaerts

neyghende) gheuoemt hebbe, dit natuerlijck sijn den nature aengebooren, ende van de nature (sonder bederf der naturen) niet ghescheyden moghen werden? Die sijn dan oock niet quaedt, maer goedt, daer teghen stelt hy oock andere beweghinghen die hy quaedt seydt te sijn. Wilmen dit een, gheen Genegentheiden noemen die natuerlijck aenghebooren sijn, ende 't ander Begheerlijckheyden heeten, die door ons selfs dan in ons werden: 't sal my al ghelijck sijn, als men maer merckt datter onderscheydt tusschen dese is, ende d'een onder d'ander niet so blindelijck en verwerret tot ons verderven, so ghehoort is.

Dat 8. Capittel.

Dat die Gheneghentheyden in den Menschen by wijlen bedwonghen of begeert werden, maer in den onredelijcken Dieren niet.

Dese selve aenghebooren Gheneghentheydt doet oock den Dieren bejagen 't gene goet, ende vlieden 't ghene quaedt is tot haer onderhoudinghe, ende is daeromme oock met recht goet te noemen. Alsoo doet dese natuerlijcke kracht den Visch van't Landt, als van sijne verderfnisse na 't water, daer inne sijn onderhoudinghe is, vlieden: Ende daer teghen den viervoetigen Dieren van't water, hun verderflijck sijnde, na 't landt als na hun behoudenisse vluchten. Door dese selve ingeplante genegentheyt loeyen die hongrige ende dorstige beesten na de weyde ende na 't water: Ende die kinderkens noch tot geen Redens ghebruyck gekomen sijnde, schreyen klaeghlijck als hen honghert, dorst, vriest ofte anders yet wat ghebreekt dat zy noch niet en weten te seggen.

Doch is sulck onderscheydt in desen tusschen den bejaerden Menschen ende Dieren, dat die menschen dese Genegentheden een wijle wederstaen ende bedwingen mogen, maer de Dieren geensins. Want de Dieren derven ofte ontberen 't ghene de menschen hebben ende ghebruycken, waer door zy over die Genegentheden gebiedē: dats Redene ende Wille. Steltmen een hongrige of dorstige Koe op hare vrye voeten, zy sal noodlijck moeten hare bekende paden na der weyden ofte grachten treden, om te eten of te drincken. Maer wie tot sijn Iaren ghecome sijnde, leeft, die niet wel hongherigh of dorstigh gescheyden is van een Tafel met overvloet van spijsen ende drancken beladen sijnde: als door schaemte, door toorn, door spijt, hooghmoedt, devotie ofte door eenigh ander voornemen hem self bedwonghen ende vrywilligh gederft hebbende 't ghene daer sijn hongherighe maghe of dorstige kele toe was geneghen? Nu is licht te verstaen wt dit voorseyde, dat de Genegentheden haer selfs niet en bedwingen nochte beheeren: want so dat ware, moest sulcx oock gheschieden inden onredelijcken Dieren, 'twelck wy weten so niet te sijn.

Dat 9. Capittel.**Dat het Vleesch met syne Genegentheyden vanden Wille beheert ende betemt, ofte zondelijck misbruyckt werden.**

Waer yemandt bedwonghen wert ofte beheert, daer is ooc yemant die den selven bedwinghet ofte beheert: die bedwonghen werdt is eyghen ende eens anders macht onderworpen: maer die daer bedwinght is vry, ende ghebieder over een ander. Het is dan een ander die bedwonghen wort, ende 'tis een ander die daer bedwingt: wie wert hier verheert of bedwongen? Die ghenegentheydt of 't Vleesch in de welcke sy bestaen. Wie verheert of bedwinght die? De Wille oft Siele (so ment oneygentlijck ⁺ wil segghen) inde welcke de Wille bestaet. Daeromme seydt oock Ireneus: *Salmen de waerheyt zeggen, zo en besit het Vleesch niet, maer het werdt bezeten.*

⁺Adversus hereses vatini.L.5.fo.3.5.

Hierom ist oock dat veelal die oude Vaders het vleesch ghenoeemt hebben een Instrument of ghereetschappe der Sielen. Immers sy gelijcken 't Vleesch bye enen Harpe, daer op de Siele speelt, die welcke verstandigh zijnde ende wel geoeffent een lieflijke Harmonie daer van doet hooren: Is sij't niet, een leelijck gheklanck: Waer mede syluyden 't Vleesch, als recht onschuldigh verantwoord, ende 't misbruyck van dien op d'Onwetenheydt van den Spielman, te weten op de Ziele ende hare krachten, als Oordeel, Verkiesen ende Wille, schuyven.

⁺ *Dat selve, dat ick zegghe, die Affecten des Vleeschs, segghe ick oneyghentlyck: want dese ghebreken behooren tot de Ziele eyghentlyck, die ghevoelt, beweeght ende leeft, den welcken oock de Zonde werdt toegherekent: want haer is ghegheven die willekeure, ende het Oordeel, ende die Kennisse ende die Mogentheydt, door de welcke zy vermagh het quade te verwerpen, ende 'tgoede te verkiesen. VWant die Ziele gebruyckt het Lichaem recht als die Smit den hamer, of 'taenbeelt, waer op zy maeckt Afgoden van alreleye Beelden der wellusten. Het Vleesch en is gheen ingheefster vande Sonde, noch geen versierster van boosheydt, noch ten scheidt die ghedachten niet, nochte het schickt oock niet wat men doen zal: maer 'tis een winckel des gheests. die in't vleesch ende daer door alles wat hem lust handelt ende volbrenght. VWant dat het vleesch self onghevoelyck is, sietmen als die geest daer uyt scheidet: na welcx vertreck het Vleesch als een overblyvende romp des verrottings en □ hoop der poels, nergens meer toe ghebruyckelijck ofte nut is. VWant al watter ghevoelt dat blyckt vreemt te zijn van de natuere des vleeschs, &c.*

⁺Cypr. in prologo de nativitate Chr.

Also gelijckē andere dit ooc by eē Swaerdt, d'welck die moorder misbruyckt int vermoorden van Burghers, ende die Overheydt ghebruyckt tot bescherminge der Burgeren. Wie sal hier 'tSwaerdt ende niet den misbruycker van dien de schulde geven? So werdt oock het Vleesch met zijnen leden buyten sijnen schulde misbruyckt. Want als het Ooghe vreemde schoonheydt begheerlijck aenschouwet, werdt het een wercktuyg van quade begeerlijckheydt. Niet door sijn aenghebooren aert ofte eyghentlijcke werckinghe, 'twelck sien is, en □ niet qualijck sien, maer door die quade Begheerlijckheut ende quade wille die qualijck over 'tghesichte ghebieden. Maer werdt het Ooghe met kuysheys toom bestiert, so wert het een ghereedtschap vande Gherechtigheydt. Alsoo gaet het mede te wercke met die tonghe, handen, buycke, ende alle andere Lidmaten. Die een ander venijn inne schenckt, zondicht doodtlijck, maer de Becker gheensins daer inne of door sulcx wert gegeven, soo en is dan ooc

het Lichame niet schuldigh al schenckt die verkeerde wille de Ziele dootlijck venijn in door wercken die 't Vleesch gheen macht en heeft te weygheren.

Elck ondersoecke hier eens met aendacht hem self, hy zy dan Coopman, of Minnaer, of Krijghsman, Gheleerde, Staetsuchtighe, of sodanigh hy wil, of hy om die gewenschte bate, gehoopte wellust, begeerde roem, hooghheydt ofte anders wat, niet menighwerven hongher, dorst, hetten, koude, arbeyt, ende alderley moeyelijck onghemack teghen zijne voorsz. aengheboorne ende natuerlijcke Gheneghentheyden vrywillighlijck en heeft ghedooght: elck sal (soude ick achten) hier moeten antwoorden ende belijden, Ia, So blijkt hier uyt noch al mede dat die Wille uyte Begeerten (soo voor staet) inde Ziele geboren zijnde ende geensins die Genegentheyden, Vrouwe ende Ghebiedersse is over 't Vleesch met alle syne aengheboren genegentheyden.

Nu is dese Wille een van de hooft-krachten der zielen. Het is dan de Siele, die door haren wille het Lichaem beheerscht. Daer mede stemt oock over een Augustinus, daer hy seydt aldus: *Ick gheloove dan dat ghy ghedenckt, ⁺ dat in d'eerste disputatie ghenoech ghebleecken is, dat het ghemoedt door gheen ander ding een slavinne der wellustē en wert, dan poor die wille self: want zy en mach noch van die boven, noch van die ghelijck haer is, tot die schantlyckheyt ghedwonghen worden, ghemerckt dat onrecht zoude zyn: ten kan oock niet geschieden van die beneden haer is, want die zulcx niet en vermach. So volght dan dat het haer eyghgen beweginghe moet zijn, om welcke te ghenieten hy die wille af keert van den Scheppere, tot het Schepsele. Welcke beweginge, indien hy schuldigh wert gheacht (waer aen te twyfelen u spotwaerdigh heeft ghedocht) niet natuerlyck en □ is, maer willigh. Want daer inne is dese beweging dien gelyck, daer door de steen van boven neerwaerts valt: also dan die beweginge de eygenschap des steens is, ghelijck als dese des ghemoedts. Maer daer inne is onghelyckheyt, dat het in des steens vermoghen niet en is die beweginge te bedwinghen, daer door hy nederwaerts neyghet. Daer 'tghemoedt ter contrarien, als het niet en wil alsoo niet en wert beweeght dat het die opperste dinghen verlatende, die nederste soude liefhebbē: Ende daeromme is die beweginge den steen natuerlyck, maer den ghemoede vrywilligh. Daer uyt komet, dat soo yemant wilde segghen dat die steen zondight, om dat hy door zyn ghewichtigheyt nederwaerts daelt, ick seggen soude dat hy gheacht sonde worden, ick segghe niet botter dan een steen selve, maer voorwaer zot: maer 'tghemoedt beschuldighen wy van zonden als wy hem overtuyghen dat hy verlatende die overste dinghen, die nederste daer vooren verkiest om die te genieten. Daeromme wat ist nodigh te speuren van waer die beweginge voortkomt, waer door die wille haer van den onwandelbaren totten wandelbaren goede af keert: nademael wy belyden dat sulcx niet anders en is dan die beweginghe des ghemoedts, dat die willigh is ende daeromme oock schuldigh: ende dat die Leeringhe van dese zake nut is ende daer toe dienstlyck, dat sulcke beweginghe ver-*

⁺De L.arb L.3.ca.1.

worpen ende bedwonghen zijnde, wy luyden onsen wille vanden valle der tijdtlycker dinghen soudē mogen afkeeren om het eeuwige Goedt te moghen genieten. Dat schrijft Augustinus so van't onderscheyt deser saecken, als van de ⁺ nutheyt int ondersoek van dien geleghen.

⁺Cont. Iuli. 1.2.

Die seyt noch elwaerts tot Ambrosio alsoo: *Wie ist dan (seyt hy) die 't Vleesch ghebruyckt om te wercken anders dan die Ziele*. So is dan natuerlijck de Ziele die Princesse ende Vrouwe van 't Vleesch, dat sy behoort te temmen ende te heerschappen, alle dit wordt oock van elck Mensch daghelijcx in sich self ondervonden, maer by seer weynighen verstaen, overmidts daer weynig menschen zijn die acht slaen op dese hoochnutte saken, sodanigen onverstandighen Menschen zy dit navolgende dan noch tot eenen toefte ende wechneminghe van allen twijfele gheschreven.

Gheen redelijcke Menschen lochenen dat het Vleesch uytter Naturen van't smertigh ghevoel ende van den doot grouwelt ende een af-schouwen daer van heeft. Nu ist onmogelijck dat het vleesch sulcx benaerstighen ende soecken soude moghen. Nochtans werdt het smertigh ghevoelende die doot oock selve in veele Menschen benaerstigt ende gesocht. Het moet dan een ander zijn dan 't vleesch die door haer ghebiedende ende heerlijcke kracht over den Vleesche, die grillende, treckende ende bevende leden vrywilligh uyt streckt onder die pijnlijcke sage of felle vlijme des Chirurgijns, omme 't vervuylde Vleesch af te laten saghen of uyt te doen snijden. Wie anders doet dit doch dan die ghebiedende wille, ghebooren uyte begheerte ter ghenesinghe, ende uyt die voorsichtigheyt met het redelijcke Oordeel, wel merckende dat het gantsche Lichaem soude verderven, soo 't vervuylde Vleesch daer aen bleef, ende dat het minder quaedt is ('t welck 'toordeel hier verkiest voor't meerder) dat een Lidmaet dan 't gantsche Lichaem soude bederven?

Alwaer ons niet gheschreven van den Romeyn, die zijn druppende handt inde vlammen vrywilligh verdorde: van Coma die met willighe verstoppinge zijns athems hem self versticke: van Ciceronis vrundt, die hem self moetwillens doot hongerde: van Themistocle die 'tvenijn van Catone, die 't Swaert, ende van Cleopatra (een wijf zijnde) die de Slangen misbruyckte, (ende den onzichtlijcken doot uyt haer eyghen voornemen van selfs benaerstighde: ons en soudē (leyder) gheen versche exempelen ontbreken van Menschen die in dese onse tijden hen self verhanghen, door steecken, verdroncken, den halse gebroken, ende met veel andere wijsen moetwillichlijck den doot aengedaen hebben ghehad.

Na dien nu het Vleesch soo luttel ter doot is geneghen, dat het oock die selve boven alle dinghen ontsiet ende vliedt, als ter contrarien tot zijn behoudnisse ende 't leven gheneghen zijnde: soo moet het onghetwijfelt een ander ende vreemde kracht wesen die onghedwongen van yemant uyt eygender bewegingen het Vleesch zijns ondancs alsoo bederft ende vernielt: wie anders kan dit doch zijn dan die heerschende Wille? Die ghebidt over 't Vleesch dat wel geeft Gheneghentheyden, maer ghenen Wille: welke Gheneghentheyden niet anders dan die Waghen-paerden, den wille ende redene als haer Voerman moeten ghehoorsamen ende haer bestieringhe volghen: stieren die wel, 't vleesch gheschiedt wel ende gemack: maer syn die soo droncken van vleeschelijcke Lusten of zotte Opinten dat sy die Gheneghentheyden qualijck bestieren, soo moet het arme Vleesch oock lijden om der Sonden wille.

Dat 10. Capittel.

Dat het Vleesch met zijne aengheboren Ghenegentheyden onschuldigh is aen de Sonde.

Voor is geseyt dat alle Sonde willig moet zijn sal der Sonde of Schult wesen. Want seker wie niet metten onredelijcken hout toornighlijck bijten wil opten onschuldighen steen die van een vreemde krachte naer hen is gheworpen: die en sal zijn *Onschuldighe Vleesch*, 'twelck (na d'Apostels leere) *noyt van yemande gehaet en is gheweest*, geensins als oorsaecke van sijne sonden ende quaetheyt mogen beschuldigen, lasteren nochte haten.

So is mede ghenoech gebleken, ende volght oock nootlijc uyt dit voorseyde, dat het Vleesch gheen Wille altoos en heeft, maer self willeloos zijnde, de macht ende 't ghebieden des Willen nootsakelijck is onderworpen. Wat mach hier uyt dan doch anders beslooten worden, dan dat het sichtbaer Vleesch (daer af ick tot noch toe hebbe gehandelt) gantsch onschuldigh is aen't quade, ende nemmermeer en zondight, al hoe seere het oock daghelijckx by meest elck werdt misbruyckt ende mishandelt? Ick weet seer wel dat veele Menschen daghelijckx gevoelende dat het Vleesch natuerlijck is gheneghen tot het ghene dat hem soet is, sacht doet ende stercket, ende daer teghen dat die contrarie van sulcx grouwelt, daer uyt sluyten dat het Vleesch henluyden ten quaden treckt, maer dit gantsch onbescheydelijck: want het Vleesch is het dierlijcke deel des Menschen, dat niet ontfanckelijck en is der Deughden ofte Sonden. Want in't neyghen tot sulckx, ende in't af-schouwen van't contrarie en doet het niet anders dan't van den Schepper zijnder Natueren heeft ontfanghen: macht daer aen yet quaedts doen? Maer qualijck doet die inwoonende Siele door haer kracht des willens, daer aen dat sy die onderdanigheyt Godts verwerpene, hare lijflijcke leden niet en laet zijn wapenen der Gherechtigheyt, maeckende die selve Wapenen des Ongherechtigheyt, ende den Schepper also verlatende, haer self onderwerpt een snooder dan sy self is, daer door sy haer maect haerder dienstboden dienersse: alsoo en is in allen desen niet schuldigh het Vleesch, maer die Ziele haer self onwaerdelijck onderwerpene die dienstbaerheydt des Vleeschs, 'twelck sy behoorde te heerschappen. Sulckx getuyght oock Cyrilius met dese woorden: *En Wildt⁺ daerom oock het Lichaem niet beschuldighen. VWant indien 't Lichaem oorsake is vande* ^{+Catech.4 de corpo.} *zonde waeromme en zondight het niet als het doot is? Leght een zwaerdt ter rechter hant van een doode, ende daer en sal gheen Dootslagh gheschieden van't Vleesch, van den ghenen die onlanckx is ghestorven is alle jeughdelycke schoonheydt afgeweken, ende en heeft geen begheerlyckheyt der Hoerderyen meer. Na dien dan het lichaem van sijn selven niet en sondight, maer dat de siele door't Lichaem sondight, soo ist Lichaem eenrehande wercktuygh der Zielen, &c.*

Chrisostomus hier af oock goet onderscheyt verclarende, schrijft alsoo: *Maer openbaer syn de wercken des Vleeschs, de welke syn Hoer-* ⁺

⁺In cap.3.ad Galat.

derye, Overspel, Onsuiverhey, &c. Volght: Hier zeght my nu ghy, die een beschuldiger zyt van Vleesch, ende waent dat dese dinghen om des twists ende tweedrachts willen ghezeyt zouden zijn. Laet noch al naer u opinie, Hoederye en □ Overspel des Vleeschs wercken wesen, maer wiens wercken sullen wezen die vyantschappen, twisten, ketteryen ende die andere meer. VWant deze als oock d'andere zijn wercken vande verdorven wille: hoe moghen zy dan des Vleeschs wercken wesen? Ghy siet dan dat hy dese dinghen niet en spreekt vanden Vleesche, maer van de aertsche ghedachten die opter aerden kruypen daeromme hy die oock ancxstigh maect, zeggende: Die zulcx doen, en zullē het Rycke gods niet beerven. So dit nu waren quaetheyden der Naturen, ende niet der quader willen, te vergheefe zoude hy ghezeyt hebben, zy doen: niet, zyluyden: want zy om dese dinghen willen ballinghen zijn van den Rijke Godes. VWant zeker die Croonen nochte bestraffinghen niet en behooren totten wercken die natuerlyck, maer tot die willigh gheschieden. Ende om noch een van den Ouden hier by te voeghen, leestmen by Anselmum aldus: Vande willighe wercken, die onrechtelyck gheschieden, zouden die leden en □ sinnen, mette welke die gheschieden, indien zy berispt worden, mogen antwoorden: God heeft ons en □ oock die macht die in ons is, onderworpen den wille, sulckx dat wy niet en moghen laten ons tot haren gebiede bewegen, en □ te doen dat zy wil. Immers zy beweeght ons als hare instrumenten, ende sy doet het ghene dat wy schynen te doen, oock en moghen wy den wille uyt ons selver niet wederstaen, ende en moghen die wercken die zy doet, niet ongedaen blyven,

De heerschappye die de Heere over ons heeft ghestelt en mogen, nochte en behooren wy niet onghedoorsaem te wesen: als wy haer onderdanigh zyn, zo zyn wy onderdanigh Gode, die ons dese VVet heeft ghegheven. Daeromme wat ist, daer in die leden ofte sinnen, ofte wercken, die God den wille alsoo heeft onderworpen, zondighen, als zy onderhouden 'tghene God henlieden gheordineert heeft? Aldus ist gheheelyc den wille te wyten alsoo wat syluyden doen.

Dat 11. Capittel.

Wie Oorsake is vande Zonde in den Mensche.

Hier sal moghelijck yemant dencken alsoo: Die geheele Mensche bestaet in Siel ende Lijf: van een goede Boom en komen gheen quade vruchten. Het Lijf is een goet maecksel Godes, so is die Siele mede, zijn dan alle beyde die hoofddeelen des Menschen, ende midtsdien oock de gantsche Mensche self goet ende een goede Boom, waerher komt dan het quade ende de zonde in den Menschen, ende wie veroorsaect of doet de zonde?

Antwoordt: Die gheheele Mensche met alle sijne deelen, of mer noch al meer als Geest, Ghemoedt, etc. wilde by stellen, is vanden goeden Gode goet gheschapen, ende en magh daerom dat selve goede maecksele nochte oock gheen verdeelen (die mede al t'samen goet zijn) oorsake zijn van zonde of van't quade uyt sich selfs. Neen, dats onmoghelijck. Niet Godes goede, maer der Menschen quade maecksele is oorsake vande zonde ende van't quade Lijf ende Ziele is een goet maecksel Godes, maer die Wille om van Gode af te keeren tot sich selfs, is een quaedt maecksel des Menschen. Dese zondicht, maer niet, als men eyghentlijck wil spreken) Lijf of ziele. Die moghelijckheyt of die kracht om te Willen, is van Gode self gheschapen inde

Siele, maer sulcke Wille niet, *want wel alle macht* (so Augustinus ooc seyt) *maer niet alle willē van Gode zyn, ghelyck oock 'tgesicht der Oogen ende die mogelyckheyt* ⁺ *om te sien, so wel qualyck als wel, Godes werck ofte maecksel is: maer het werck van qualyck sien is des Menschen werck of doen.* Want als hy op sorgelijcke weghe gaende, sijn ghesicht int lichte behoort te ghebruycken tot scherpe opmerkinghe sijnre paden, om niet te vallen ende te quetsen, ende hy 'tselve misbruyckende tot aenschou van lustighe Beemden ofte Landtschappen ter sijden vanden Wegh ligghe, valt ende hem quetsset: wie merckt niet dat hier aen onschuldigh is het goede ghesicht sijnre Ooghen van Gode ghemaect, ende dat dit qualijck sien alleen is des Menschen werck, die sulcken goeden gave qualyck ghebruyckt? Dit selve leerd oock naerstelijcken Meester Ian Calvijn in sijn Harmonie op't 22. vers. Matth. 6. aldus: *Nu is dan die hoofdsomme van dese Sententie dit: dat die Menschen doolen door onachtsaemheyt, ende by gebrec van opmerkinghe, overmidts zy niet recht en sien op't eynde alsoo't behoort. Want van waer komet dat zy zoo leelycken doolen, ende sich stooten of quetsen, dan door een verdorven oordeel, 'twelck willende liever ghehoorsamen hare begheerlyckheyden dan die Rechtvaerdigheydt Godes, het Licht des redelyckheydts, dat henlyder leven behoorde te bestieren, niet alleenlyck en verdempen, maer oock gantschelyck in duysternissen verkeeren? Christus ghebruyckt hier een ghelyckenisse, noemende het Ooghe 'tlicht, of de Lantaerne van't gheheele Lichame, als of hy zeyde: Als die menschē wanderen, soo en zyn't de Handen, de Voeten, noch de Buycke niet die den Menschen opten wegh stieren: maer het Ooghe alleen stiert ende leyder al die andere leden. Ist dan dat die handen ofte voeten hen zottelyck begheven daert niet en behoorde, die fante zal den Ooghen geweten of opgheleyt werden: Nu moet men dese gelyckenisse te passé brenghen op de Ziele. De affectien zyn als der Zielen Lidtmaeten, maer om dat die van sich selfs blindt zyn, soo heeft Godt dan de reden ghestelt inden Mensch om hem te beleyden, ende den wegh wysende te dienen voor een Licht of Lantaerne.*

⁺De Civit. Dei.L.5.cap.8.

Dit voorschreven terecht verstaen sijnde, Leeser, acht ick niet swaer het ghevolgh te verstaen, voor den ghenen die de middelen daer toe noodigh sijnde, nu al in sich bevinden ende recht ghebruycken können, maer voor anders niemant. Want alsoo t'onmogelijck is, dat yemandt wel soude lesen sonder het wel können van de Letteren ende t'samenvoeginghe van dien, 'twelck men spellen noemt: soo ist mede onmogelijck sonder klaer gesicht, louter licht, gheoeffende sinnen, ende (dat voor al noodigh is) die ghenade Godes, 'tverstandt voor Ooghen stellende, 'twelck hier toe noodighe middelen sijn te verstaen dese saecke: die waerlijck niet kleyn en is, ende mogelijck my selve, hier af (soo ghy hier mooght sien) handelende ende onder verbeteringhe niet als Leraer, maer als u alder mede-scholier discourerende, te hoghe, te groot, ende te swaer mach sijn.

Boven 't ghene voorschreven is, hebbe ick dan noch, om vanden Wijzen hier inne (soo ick doole) berispt te moghen worden, hier af moe-

ten segghen also: Men vindt tweereley goedt, waer af het eene van sich selfs goedt is, maer 'tander door deelachtigheyt ofte ghemeenschap van 'tgoede. 't Eerste soude rechtelijc goetheyt maer 'tander goedt ghenoeemt moghen worden. Die goedtheyt selve is God, die van hem selven ende van niemant vreemts zijn goedtheydt heeft. Maer also en ist niet met allen Schepselen, want gheen der selver haer goedt van selfs, maer al t'samen van Gode hebben. Onder dese goede Schepselen vintmer tweereley van aert, soo dat eenighe ende daer onder oock die Menschen hebben, ende al d'andere Schepselen onder der Sonnen niet en hebben vrye macht omme te doen wel ende goedt of qualijck ende quaet.

Niemandt en loochent dat Adam (om hier onnoodighe twisten te vermijden) vrye macht ende Willekeure hadde om wel ende goet, of qualijc ende quaet te doene. Men neme nu dat Adam noch inden Lichte Godes wandelende licht was (soo hy was, aer gheensins selve het Licht, dat God self alleen is) ende door dien onwijslijck waende dat hy self het Licht ware, hem 'tselve aen-nam, ende als sijn eyghendomme toe eygende. Hy Adam soude door sulckē bedrieglijcken wane van self het Licht te zijn, uytē Lichte vande Sonne der Gherechtigheyt, 't welck God self is, in wiens Licht alleen het Licht ghesien mach worden, moghen afwijcken in schaduwelijcke ende duystere plaetsen, in voornemen van voorts aen niet meer in eens anders, maer in zijn eyghen Licht te wanderen, ende hem self een Licht te wesen. 't Welck soo hy't dede (als oock gheschiet is) by Adam qualijck ende quaedt soude doen, als een Duysterling uytē Lichte in't duyster loopende, ende hem self alsoo van't soete Licht beroovende. Siet alsulcx soude in Adam wercken met zijn Ziele, niet zijn Lichaem, noch met die krachten zijnre Zielen, die al t'samen goede maeckselen zijn van den goeden Godt, maer zijn onwijse Wille niet van Gode, maer van Adam misbruyckende die vrye Macht ende Willekeur, ghemaect zijnde door't onbedacht toestemmē vande valsche Waen. Daer door hy sich aennam te weten ende te wesen, 't gunt hy niet en wiste noch en was. Welcke waen niet en is, (want sy heeft geen wesen correspondent, soo die Waerheydt doet) ende hare navolghers oock niet en gheeft datse schijnt te beloven. Welck niet krijghen het wat (dat waerheydt gheven soude soo men haer volgde) doet ontberē, den Mensche ydel hout, ende in onverstant ende ondeughden (dats ontberinghe van Deughden) doet verouden ende verstijven, makende den ghenen diese schadelijc aenkleven Kinderen van honderdt Iaren. 't Welck een zondelijcke Onwetenheydt is, ende geensins een Natuerlijcke als inde Ioncheyt is. De waen van weten ende wesen wert meest inde H. Schrift genoemt wijsheydt des vleeschs voorneemlijck daerom dat sy meer besorght ende benaerstight dinghen tot lust ende ghemack vanden Lichame, dan die tot beteringe ende Heyl vande Zielen dienen ende nudt zijn, ende dese wijsheydt des Vleeschs alsoo den Mensche niet aenghebooren, maer door elckx willigh toestemmen in hem ghekomen zijnde, maeckt dat so langhes y daer inne leeft ende gebiedt, die mensche de Wet Godes niet en mach ⁺ onderdanigh zijn.

⁺De verbis Apostoli.proco.7,

Dit sach oock Augustinus, als hy schreef aldus: *Die wysheydt des vlees is een vyantschap teghen Gode, want zy en is Godes VVet niet onderdanigh, noch zy en mach's oock niet zyn: VVat is dat, noch hy en mach's niet zyn? Niet dat het de Mensch niet en mach: niet dat het die Siele niet en mach: niet ten laetsten, dat het Vleesch, want het Gods schepsel is, niet en mach, maer dat het die wysheydt des Vleeschs niet en mach. Het ghebreck ist, niet die Nature, die't niet en vermach: ghelyck men soude segghen, dat die hinckinghe den rechten wanderinghe niet onderdanigh en is noch*

zy en mach's oock niet zijn. De voet vermacht, maer die hinckinghe en vermachs niet. Neemt die hinckinghe wegh, ende ghy sult die rechte wanderinghe sien. Maer zo langhe die hinckinghe daer is, en macht niet sijn: alsoo mede so langhe des Vleeschs wysheydt daer is, en macht niet zyn. Laet daer gheen wysheydt des Vleeschs syn, ende de Mensch sal't vermogen.

Ende noch een weynigh daer na:

VWant die Manicheen willende teghen Gode een ander natuere des quaets inne voeren, meynen als of door dit getuygenis des Apostels haer dolingen ghesterckt worden, ende wanen als oft natuerlyck gheseyt ware, om datter gheseydt is, ten mach niet, want het is een vyantschap tegen Gode, ghemerckt het de VVet Godes niet onderdanigh is, noch ten vermachs niet. Ende zy en hebben niet ghemerckt dat het niet gheseydt en is van't Vleesch, ten vermachs niet: dat het niet vanden Mensche ghezeydt is, ten vermachs niet, dat het niet vande Siele ghesett is, ten vermachs niet: maer vande wysheydt des Vleesch: Dese wysheydt ist ghebreck. VVildy verstaen wat het is? Vleeschelyck ghesint te zyn is die doot, Maer een zelve Mensche, van een selve nature goedt geschapen van den goeden ende waren God, was gister gesindt na den vleesche, ende is huyden na den Gheest ghesindt, 'tgebreck is uytghedreven, ende die Natuere is ghenesen.

Dat xij. Capittel.

Hoe die goede wille uyt Verstandt, maer die quade ytt Onverstandt voortkomt.

Wt het ghene voorschreven is, mach dan licht ghemerckt worden dat die Zonde inden Mensche werdt veroorsaect, niet uyt de Ziele van haer selfs, ooc niet uyt en Lichame, maer uyt die wille, 't welck ghenoech te wercke gaet opte navolghende ofte dergelijcke wijze. Soo wanneer het goede wesen, ofte oock een goet gewaende schijn hem openbaerdt int ghesichte der zielen (daer voor af is geseyt) of (na de ghemeyne wijze van spreken) in des Menschen gedachten: soo werden daer uyt gebooren tweereley aert van Willen, en □ dit door dit Trappen ofte Middelen hier voor int beschrijvē van de wille kortelijc verhaelt. Want *zo waer een eenvuldigh hooge, een wys gesichte⁺ der zielen, een oprecht oordeel ende wel gheoeffende ghedachten zyn*, daer uyt komt oock voort ware Kennisse, een oprecht Verstandt ^{+Mat.6.22} ende een goede wille. Maer daer ter contrarie is een schalck Ooge, een zot gesichte der Sielē, verkeert Oordeel, ende ongeoeffende ghedachten, daer wert oock geteelt een zotte, verkeerde ende quade wille. Die verstandighe Wille aenkleeft het ware wesen, ende geniet daeromme oock waerheys Trouwe: maer die onwijse wille volgt den valschen schijne, ende werdt van de ydele wane bedrogen, 'twelc aldus meest te wercke gaet.

Dat 13. Capittel.**Vande Luste, ende waer uyt die voort komt.**

Alle nootdruftigh gebruyck des Lichaems is natuerlijck ondermenghet met eenrehande wellustigh ghevoelen. Hier door bevindt de hongerighe (ghesondt zijnde) int eten, de dorstighe int drincken, de vermoeyde int rusten, de koude in warmen, die verhitte int verkoelen, ende die langhe Venus heeft ghederft in't kinderteelen eenrehande lijflijske welluste, gernerckt alle sulcx dient (soo't matelijck geschiet) tot versterkinghe ende onderhoudinghe der Natueren, doch al met eenigh onderscheydt. Want het meerdeel der Dieren na 't plegen des noodtdrufts in eten, drincken ende anders, selden meer lusts dan soeckt in sulcx noch meer of boven noodtdruft te plegen. Immers men vindt veelreleye aert van ghedierten, die ontfanghen hebbende gheen Manneken meer toe en laten. Oock hebben vele dieren tot het versamen haren natuerlijcken tijdt: de welcke geeynt zijnde, haer versamen oock eynde neemt.

Dat 14. Capittel.**Die verkeerde Lusten der onwijser Menschen zijn onversadelijck.**

Al anders ist metten onwijsen Menschen. Die sietmen van satheydt ruspende noch eten, droncken zijnde noch slorpen, ende uytghemergelt zijnde noch tot alle tijden van den Iare, oock sonder eenige natuerlijcke aenporringhe, hare onkuysche geylheyte vernieuwen ende hanteren. Waer uyt komt dit? Antwoorde. Het is een breede opinie in meest elckx Epicureesch herte (hoe schoon oock de mont van Christo klapt) dat die lijflijske wellust des Menschen opperste goet zy. Dit en behoeft gheene andere bewijsinghe dan het leven ende daedt selve van de ghemeyne werelt. Wat nu elck best acht voor hem selve, daer mede is hy meest verbeeldet ende bekommert, daer op denckt hy Dagh ende Nacht, ende daer by is ghestadelijck zijn herte. Dit getuyght de Heere Christus: *dat elcks herte daer is, daer zyn schat is*. Ende dat is ontwijfelijck elckerlijcks schat te achten dat hy boven alle andere dinghen begheert, soeckt ende bemindt, ende het uysterste eynde is alle zijn wenschen. Dit is in meest elc (so ghehoort is) de wellust des Vleeschs, in sommighe die eere, in anderen die hoogheydt, Macht ende Staten, maer van meest alle die werelt het Gelt begeert, als wesende het ghereede middel daer door men, als door een trappe (want dit is dan het uysterste niet der Begeerten) mach gheraken tot die begeerde Wellust, Eere, Hoogheyte ofte Machte.

Dat 15. Capittel.**Noch dat quade wille uyt doolinghe komt.**

Dit is dan een quade wille, en □ komt voort, niet uyt of van Gode so nu al gehoort is, maer uyt onverstant. Want die onwetenheydt seyt seer wel een groot gheacht Leeraer deser ⁺ tijden) *doet den Mensche in zyn oordeel, wille, ende werck doolen, die oordeelt het ghene dat waer is, valsch, ende 't ghene dat valsch is, waer te zyn, ende 'tghene dat goet ende nut is, quaedt ende schadelyck, wederomme 'tghene dat quaet is ende schadelyck, goet ende nut te wesen*. So 't spreekwoort alle sulckx

[†]Musc. Dusa.in

Loc.comm.de cogn.Dei

mede uyt Onwetenheyt seyt te komen, houdende: Hy is zot ende onvroedt, die daer verkiest het verganckelijcke voor 'teeuwighe Goedt.

Die selve Leeraer voortvarende, seyd noch also: *Voorts na dien wy also ghestelt zyn, dat wy willen ende begheeren die dinghen die wy voor ware, goede ende nutte dinghen oordeelen: ende wy daer teghen niet en willen, maer schouwen die dinghen die wy voor valsche, quade en □ schadelycke dinghen oordeelen: so volght dat als ons oordeel doolt, oock mede onse wille moet doolen, midtsgaders alle die Begheerlyckheyt die dē wille verselschapt: daer door't dan oock gheschiedt, dat wy inde plaetse van ware, goede ende nutte dinghen gantschelyck het teghendeel willen ende begheeren. Ten derden, nademael alle onse krachten onsen wille dienen, soo veele alst moghelyck is, ende 't ghene die wille begheert in't werck brenghen: wat mach daer doch anders uyt werden, dan dat wy soodanighe dingen wercken, als wy willen? Alsoo maect die oncynde der dinghen den gantschen Mensche dolende in alle dinghen.* Dat schrijft Musculus, ende dit met allen wel ende warachtelijck.

Dese selve meeninghe hadde oock Meester Ian Calvijn als hy in zijn Harmonie opten voorsz. woorden Christi, Matth. 6.21 commenteerde aldus: *Door dese sententie thoont Christus klaerlycken dat sy ellendigh zyn ende onsaligh die haer schat vesten opter aerden: te weten om dat haer zaligheyt bouvalligh en □ van kleynder geduren is. VWant de gierighe willen doen gelooven dat hare rijckdommen henluyden niet en beletten 'thert ten Hemelwaerds te strecken: maer Christus stelt een maxime daer teghen, dat op plaetse dat de Menschen, wanen haer goedt te wesen, daer zyn sy oock verwert ende ghehecht.*

Daer uyt dan volght, dat de ghene die daer begeeren te hebben Ryckdom ende haer gemac in dese werelt, den Hemel versaken. VWy weten hoe dat die Philosophen benaerstigt hebbē om scherpsinnighlyck te handelen van't opperste Goedt des Menschen: Ia dit is oock het voorneemlyckste stuck gheweest daer mede syluyden sich becommert hebben, ende dit niet sonder oorsake: ghemerckt dat alle de maniere van ons leven wel te leyden daer inne bestaet, ende dat alle onse sinnen daer toe strecken.

Want ist dat wy dencken dat de Eere d'opperste goedt is, soo moeten noodtsakelijck onse gheesten haer gheheelijck begheven tot staetsuchtigheyt: Ist dan het gelt, so sal terstont die gierigheyt heerschappen: Ist ooc wellust: ten mach niet zijn, of die Menschen moeten vervallen in een beestelijcke ongebondenheyt oft woestheyt, want wy altsamen uyster natueren strecken om te begheeren 't gene dat ons dunck het opperste goedt te wesen. Alsoo komet dat die valsche verbeeldinghen ons verleyden herwaerts ende derwaerts. Dat schrijft Calvinus ende dit met allen wel.

Dat 16. Capittel.

Aert ende werckinghe vande dolende Wille.

Also zijt nu die valsche verbeeldinghen, of soo d'Apostel seyt: *Die begeerten der doolinghen* ⁺ *die den Menschen verderven:* Of soo Augustinus seyt: *Die zotte ende schadelycke begeerten, die den genen die daer in bewilligen,*

⁺Eph.4.22
August.Con.Iul.pel.Lib.2

in den doot ende int verderven trecken. Hier uyt komt dan voort die quade Wille. Dese pooght oock terstont om sulcken wellust ende anders te moghen ghenieten, niet alleen inde aenlockende verbeeldinghen der ghedachten, maer oock om 't selve int soet ghewaende ghevoelen des Lichaems stadelijck te hebben ende pleghen. Dan stelt die Wille, als een gebiedende Coninginne in den Mensche, alle die krachten der Zielen ende des Lichaems te wercke, omme te volbrengen 'tgene dat sy nu wil. Also moeten dan het redelijcke Vernuft, die Verstandelijckheyt, Memorie ende Voorsichtigheydt dese blinde Coninginne gehoorsamen, arbeyden ende onledigh zijn, eerst omme (indien mens niet en heeft) overvloedt van gelde, waer door alle dinghen ter wereldt verkrijghelijck schijnen, te verkrijgen, God gheve door wat middelen dat het mach zijn: ende dan voorts daer gheen gheldt en ghebreekt omme leckere spijsen ende drancken te versieren, kostelijcke pluymbeddekens te bereyden, ende 'tgebruyck van schoone Vrouwen te verwerven. Waer toe ditte? Alleenlijck op dat de Mensche sonder hongher, sonder dorste, sonder vermoeytheydt, sonder aenporringhe der Naturen, ende in somma sonder alle nootdruftigheydt ghestadelijck int eten, int drincken, int rusten, by slapen, ende in allen soude moghen ghenieten die ghewenschte lijflijcke wellustigheyt. Dit doet dan den kocx, Wijnbrouwers ende koppelaers vele ghelts verdienen. Die werden oock alsoo doort groote loon ende daeghlijcksche oeffening soo langher soo constigher om hongher, dorst, ende byslapens lust te maken daer gheen en is. Siet alsoo wert die onkostighe, matighe, ghesonde, nootdruftighe, geoorloofde ende natuerlijcke welluste verkeert in't contrarie van alle dese, ende dit alleenlijck door toestemmen van die valsche verbeeldinghen, daer uyt dese zotte ende verkeerde Wille (dien alle dinghen oock verkeert worden) als een Tyrannische Coninginne in den Menschen werdt geboren. Dit is sy die daer zondicht in den Mensche, ende desselvens sichtbaren Vleesche misbruyckt: ende en komt niet voort uyt die ziele van selfs, nochte oock uyten Lichame (soo nu al dicmael is ghebleken) maer uyt een valsche Wane ende inbeeldinghe. 'tVleesch is ende blijft onschuldigh, ten zondicht niet, noch ten misbruyckt niet, maer in hem werdt ghezondicht ende het werdt misbruyckt door die Tyrannische, zotte ende verkeerde Wille. Te hongeren, te dorsten, ende gheneghen te zijn tot kinderen te teelen is van selfs natuerlijck ende ooc gheen zonde: maer het misbruyck in desen gheleghen zijnde in sulckx te veele ende met onbehoorlycke personen is onnatuerlijck, Sonde ende quaedt.

Dat 17. Capittel.

Der quader leven ist onlustighste.

Nu dien oock die natuerlijcke lusten des lijfs nergens uyt voort en komen, dan alleen uyt het ghenieten van behoefte ofte nootdruftigheyt: soo ist onmoghelijck dat eenighe recht natuerlijcke lusten souden ghenooten worden in wercken, 'tzy eten, drincken, of anders die sonder nootdruft ende behoefte gheschieden. Daer uyt volghet dan oock nootsakelijck, dat dese onwijse Epicuren, die recht natuerlijcke lusten altijt ontberen. Want sy en beyden nemmermeer (als zijt vermoghen) tot het nootdruftigh behoeven toe. Dit voorkomen sy doorgaens met praten, suypen ende voelen, door henluyder ontijdighe begheerten, gheboren uyt henluyder ghestadighe verbeeldinghe der voorledene lusten. Ick selve hebbe eenen hooren spreken in eenen warmen Somer:

dat hy in drie weken ghenen dorst en hadde ghehad. Als ick nu verwonderde in sulck zijn segghen: seyde hy voor redene, ick dronck alle dien tijdt eer ick dorst hadde. So sprack oock een Griecx Speelman voormaels tot synen jongen, als hy vol zijnde, hem noch dede inne schenckē: schenct in Iongen, niet om dat my dorstet, maer op dat my niet dorsten en soude. Seker niemandt is tot zijnen Iaren ghekomen die ter noot niet onderwijlen heeft bevonden, dat een dronck waters soedt als Malvezey, ende een stuck beschimmelt Broodt, lecker als Peper-koeck smaecte. Want hongher maect oock raeuwe Boonen soedt. Daer uyt het raedtselken ooc voort komt: raedt wat self bitter is, ende alle spijse soet maect. Want d'aldersoetste sauce is hongher, sy is oock onkostelijck, natuerlijck ende ghesondt.

Dat 18. Capittel.

Waenlust quelt ende pijnight.

Ontberen dese misbruyckers der dinghen, dan also die natuerlijcke lusten (so sy waerlijck doen) wat hebben sy dan doch anders dan een schaduwelijcke waenluste? Sy zyn met ydelheydt door valsche verbeeldinghe betobert. Alsoo baert dan d'eene schaduwe loghen, ende duysternissen d'ander, haer Waen selve en is niet dan schaduwe, ydelheydt ende bedrog, als niet hebbende, ende daerom oock niet vermoghende te gheven 'tghene dat sy schijnt ende belooft: ende en mach daeromme daer uyt oock niet geboren werden dan ydelheydt. Nu schelet soo veele dat dese Waenlust ghenoechlijc soude zijn, dat sy oock ter contrarien verdrietigh is. Want inden eersten moet elck bekennen verdrietigh te zijn datmen het begheerde ontbeert. Dese misbruyckers der Schepselen begheeren natuerlijcke wellust: die sy altijd (soo ghehoort is) ontberen: moet sulck ontberen niet verdrietigh zijn? Ten anderen, soo queldt ende pijnight alle overdaet, ende misbruyckt den misbruyckers. Want die Nature heeft hare mate. Wat beneden oft boven den Nootdruft is, dat quelt ende quetst de Natuere, daer ter contrarie Nootdruffs ghebruyck verlustight en □ sterckt: so overlast ende beswaert die ghesochte soetigheyt des smaecx, den vollen maghe: soo queldt het gulsigh swelghen 't hoeft met allen den leden: ende soo krenckt ende verderft het geweldighe byslapen die slappe Nature. Want alle sulcx niet en gheschiedt uyte natuerlijcke gheneghentheyden ende nootdruft, maer nyt ydele ⁺ verbeeldingen ende onnatuerlijcke *begheerlyckheyden, die welcke volbracht zynde, baren zy de* [†]Iac.1.11. *zonde, en de dese den Doot.*

Daeromme en heeft Thomas van Aquinen (hoe hy oock in ander saken mach gheschreven hebben) de zonde niet qualijck beschreven, daer hy seydt: *Zonde is alle 'tghene datter is teghen die natuerlycke gheneghentheydt. VWant zy wederstaet de VVet der natuere.* Hier mede ⁺ stemt oock Augustinus, segghende: *Also en is dan de Zonde niet een begeerte der quader natueren, maer een verlatinghe van 'tgene beter is.* Dese dan en hebben niet, als wy, de Natuere,

⁺De natura boni.adr.Manich.Cap.36.

maer ons selve de Zonden willen toeschrijven: want Nature en strijt niet teghen Nature, noch en wederstaadt haer selve niet: *maer onse verkeerde ghedachten scheidt ons van Gode*, toen ons 't beste verlaten, teghen de Nature strijden, die overlasten ende zondighen. Een yghelijck gae in sich selven, ende doorsoecke synen grondt, of hy sulck voorgaande belasten, overweldighen, ende krencken synre Naturen noyt in hem en heeft bevonden, overmits het na-volghen van syne self onghebeelde begheerlijckheyden. Hy sal moeten belyden Ia, ende daer beneven bekennen dat sulcks schadelijck, quetselijck ende verdervelijck is voor d'ingeboren Nature sijns onschuldighen Lichaams, 't welck (soo voor blijktt) gheneycht is tot alle 't ghene dat hem goedt is ende daer inne onderhout.

Kort beslyt.

VVt het gene hier vooren geseyt is, mach elck nu lichtelijck merckē dat alle Zonde willich gheschiet ende niet nootsakelijck, sulcx dat gheen Zonde en mach gheschieden sonder Wille ende Begheerlijckheydt. Datter groot onderscheydt is tusschen die Gheneghentheyden ende Begheerlijckheyden, oock Wille, alsoo dese aangekomen ende willich, maer die Geneghentheyden aangeboren, ende nootlijck zyn bestaende in den Lichame ofte Vleesche, daer die Begeerlijckheyden ende Wille inder Zielen bestaan. Inghelijcx mede dat het Vleesch niet en heerscht over die Ziele, maer die Ziele door den Wille over 't vleesch: Ende dat mitsdien niet het onderworpen vleesche, maer die gebiedende Wille oorsake is van de quade Lusten, Begeerlijckheyden ende Zonde.

Het tweede Boecxken,

T'gheene hier voorgheschreven staat, sy dan verstaan alleenlijck voor een verklaringhe mynder meyninghe (onder verbeteringhe) ende tot een redelijck bewijs, waar inne ick oock ghebruyckt hebbe, soo ick hier noch mede dencke te ghebruycken eenighe ghetuyghnissen der Vaderen: ende dat niet om henluyder autoriteyts willen, soo yemant soude moghen vermoeden, voorwaar Neen, gheensins. Want ick dencke nu te ghebruycken den ontwyfelijcken ghetuyghe, namentlijck die Goddelijcke Schrifture. Dese als geschreven zynde door in-gheven des H. Gheests en behoeft geens Menschen ghetuychnissen. Maar hebbe eenigher Vaderen schrijven in-ghevoert, soo ick oock noch dencke te doene, tot gheen ander eynde, dan datmen dese myne meyninghe niet en soude houden voor nieu ende ongehoort, ende mitsdien als lachterlijck sonder ander redene verachten ende verwerpen. Alsoo ist nu noch tijt om van 't ghene hier voor is gheschreven, te spreken na de ghetuychnissen van de ontwijfelijcke Waarheit selve, ons verklaart inder H. Schrifturen.

Dat eerste Capittel.

Van de sichtbare Mensche.

Die Goddelijcke Schrift spreekt tot verscheyden plaatsen van eenen uytwendighen sienlijcken, ende oock van eenen inwendighen onsienlijcken Mensche. Van den

uytwendigen ⁺ seyt Christus: *En wilt nyet vreesen den ghenen die 't Lichaam moghen dooden, maar die Ziele ⁺ nyet.* Ende noch: *Ist lichaam nyet beter dan 't ⁺ kleet?* ^{+Mat. 10.28}
D'Apostel hier oock af sprekende, seyt: *Nyemandt en heeft oyt synen vleesche ghehaat, ⁺ maar elck voet ende onderhoud dat.* Item: *Ick hebbe lust ontbonden te wesen ende met Christo te zyn, maar het is meer nootlyck ende vele beter om uwent wille, dat ick in den vleesche blyve.* <sup>+Men leest oock wat Iob seyt: *Myn vleesch en is nyet van koper.* Ende noch: *Met huydt ende ⁺ vleesch hebby my bekleedt.* ^{+Tob 6.12.}
^{+Tob 10.11}</sup>

Dat ij. Capittel.

Van de onzichtbare Menschen.

Ghelijck nu niemandt en mach twyfelen, of die voorgaande schriftelijcke sproken met ontallijcke veele anderen en strecken opten uyerlijcken sienlijcken Mensche, hier voor 't Vleesch ghenoeft zynde, 't welck den Wille, oock teghen syne natuerlijcke ende aangheboren Gheneghentheyden noodtsakelijck moet ghehoorsamen: soo werdt daar teghen, sonder alle swaricheydt oock licht ghemerckt, datter noch een ander Mensche, die onsienlijck ende inwendich is, verstaan ende ghemynt werdt, by dese navolgende met menichvuldige andere Schriftelijcke spreucken. Als eerst dat de Heere seyt: ⁺ *Die Mensch en leeft nyet alleen by den Broode, mar by allen Woorde datter gaat uyten monde Godes.* Want seker also Godes Woort onzichtbaar is ende ^{+Matth.4.4}
Gheestelijck, en mach 't selve niet ghenoten worden van 't ghene sichtbaar is ende vleeschelijck, ja van vleesche, alsoo onse lichamen zyn. Daar moet dan oock een ander Mensche zyn daar af dit werdt ghesproken, die onzichtbaar is ende Gheestelijck. Hier af schrijft d'Apostel totten Epheseren, henluyden toewenshende ⁺ *dat sy van Gode, door desselvens Gheeste ghesterckt soudent moghen werden aan den inwendighen Mensche.* Daar staat wel naackt ende onderscheydelijck Aan den ^{+Ephes.3.16}
inwendighen Mensche: dus is die oock een ander Mensche dan die uytwendige. Van gelijcken Petrus gesproken hebbende van't uytwendighe chieraat der Vrouwen, vermaant oock *tot het verchieren ⁺ van de verborghen Mensche des herten in een gestadighe ruste ende stillen gheest.* Dit zy nu ghenoech tot bewijs, datter soo wel ^{+1.Petr.3.4.}
een inwendige als uytwendighe Mensche is.

Dat iij. Capittel.

Van tweereleye innerlijcke Menschen ende eerst van de goede.

Die Inwendighe Mensche is tweereleye, te weten een goet ende een quaadt. Waar

van d'eene Zondich, d'ander Heylich, d'een d'oude, d'ander de nieuwe, ende d'een Adam, maar d'ander Christus werdt ghenaaemt. Van de goede innerlijcke Mensche leestmen ⁺ (neven veel meer ander) *maar treckt aan den Heere Iesum Christum*. Ende elwaarts: *Want ⁺ soo veele uwer in Christo ghedoopt zyn, hebben Christum aanghedaan*. Ende noch: *Trectt aan ⁺ den nyeuwen Mensche die na Gode is gheschapen ⁺ in Rechtvaardigheyt ende in Heyligheydt der Waarhey*. Item, *trectt aan den nyeuwen (Mensche) die daar vernyeut in kennisse des gheens, die hem heeft gheschapen*. Ende soo dan yemant ⁺ in Christo is, *die is een nyeuwe Creature, het oude is verby ghegaan, siet het is al nyeuw gheworden*. ^{+Rom.13.14}
^{+Galat.3.27}
^{+Ephes.4.24}
^{+Colos.3.10.}
^{+2.Cor.5.16.}

Nu ist ontwyselijck waar, dat soo waar inne yemandt nyen is herboren in Christo, dat die selve daar inne het oude is gestorven. Want het onmoghelijck is dat twee soo contrarie levens als Bekal en Christus, *d'Onrechtvaardicheyt ende die Rechtvaardicheydt, oft Licht met Duysternissen, te samen bestendelijck in een selve Mensche moghen wonen*. Dat wil ⁺ d'Apostel daar hy seyt: *Hoe soudent wy, die der Zonden zyn ghestorven, inde selve noch leven?* Hy wil segghen, 't is onmoghelijck, want waar die Doodt inne komt (Doodt segghe ick, niet sieckte oft quellinghe) daar moet het Leven ruymen ende wijcken, in sulcker voeghen, dat daar van sulck gheruymt of uytgheweken Leven gheen beweginghe noch eenich werck altoos en mach blyven. Gheschiet dan sulck waarachtich sterven der Zonden of des ouden Menschens in den Heylighen: soo moet oock waarachtich zyn dat sy den ghestorven ouden Mensch niet meer en moghen leven. Tot vernyelinghe van welcken ouden Mensche ende vernyeuwwinghe van den nyeuwen, hy oock ernstelijck vermaant den Corinthiers, seggende: *Vaaght wech den ouden Zuyrdeegh, op ⁺ dar ghy een nyeu Deegh mooght zyn*. Ende oock ⁺ den Colossenseren, daar hy seyt: *Trectt uyt den ouden Mensche met syne wercken, ende treckt aan den nyeuwen die vernyeur werdt na der kennisse Godes*. ^{+Roma.6.2.}
^{+1.Corint.5.7}
^{+Col.3.9.10}

Die quade ghewoonte is dese oude Mensche ende 't quaedt in den Mensche, niet van Gode, maar van de Mensche self ghemaackt. Dit druckt oock Theophilactus (op datmen nyet en meynt dat dit nyeu zy) op 't vij. Cap. totten Romeren wel klaarlijck uyte met dese woorden: *Wie werckt dan dat quaat? Voorwaar die verkeerde Wille die het zondighen ghewoone is, die welcke blijckt voort te komen, nyetuyt den Schepper Gode, maar uyt eenrehande druystighe beweginghe onses ghemoedts*. De selve Cheophilactus stelde ter selver plaats en vier *Wetten*, te weten *Godes, des Duyvels, der naturen Wet*, ende een die bestaat in de Leden, dat is de Wille die ten quaden is gheneghen, ende nu als door eenrehande ghewoonte, een verharde daadwaardigheydt des ghemoedts is ten quaden.

Dese selve meyninghe druckt d'Apostel mede uyt met dese klare woorden: *Leght af na ⁺ d'oude wandelinghe (of Ghewoonte) den ouden Mensche, die daar verderft na de begheerten der Dolinghen*. Hier meldet d'Apostel eyghentlijcken onsen bekoorder ende verderver. Daar mede hy vryelijck nyet en meynt het sichtbare Vleesch, 't welck 't onrecht van meest elck wert beschuldicht: maar wel die quade Ghewoonte ende dolende begheerlijckheyden die den Menschen verderven. So oock Augustinus met korten woorden wel verklaart, segghende: *Want die rechte opinie plach te beteren ⁺ die verkeerde ghewoonte, ende die verkeerde opinie der oprechte Nature te verarghen. Soo grooten kracht is gheleghen in 't ghebiedt ende heerschappye des Redens*. D'Apostel voortvarende totten Epheseren, ter voorschreven ^{+Ephes.4.22}
^{+De libere arb.lib.3.Cap.8.}

plaatsen seydt alsoo: *Vernyeut in den Gheest⁺ uwes ghemoedts, ende treckt aan den
nyeuwen Mensche, die na Gode is gheschapen in Rechtvaardigheydt ende
Heyligheydt des Waarheyts.* ^{+Ephes.4.23}

Siet ende merckt doch Leser, hoe wyslijck, duydelijck, ende gantsch bescheydelyck
d'Apostel hier radet, nyet alleen dat wy den nieuwen Mensche sullen aanmercken,
maar oock wat wech of middel wy daar toe volghen sullen, te weten het rechte
teghendeel van 't ghene hy hier voor gheseyt heeft te wesen die oorsaken vander
Menschen bedervenisse. Want daar noemt hy die Ghewoonte, wandelinghe ofte
aandoeninghe van den ouden Mensche met sampt die begheerten der Dolinghen:
ende hier wyst hy ons totte Ghewoonte, wandelinghe ofte aandoeninghe van den
nyeuwen Mensche Christum Iesum, die daar is onse Rechtvaardicheydt, Heylicheydt
ende Waarheydt. Soo veele hanght aan des Menschen oordeele ofte ooghe. Ist oordeel
valsche ende verdoolt, oft ooghe een schalck oft duyster, soo is alle den Menschen
verkiesen, begheeren, willen ende wandelinghe nyet dan een dolinghe, ende al syn
Lichaam duyster. Is oock het oordeel des Menschen oprecht, ende na der Waarheydt
ende syn ooghe klaar, alle syn wandelinghe ende begheerten sullen oprecht ende syn
gantsche Lichaam sal klaar zyn. Want Onverstandt doet dodlen: maar ware Kennisse
doet recht wanderen. Hier af hebby ghesien Musculi Dusam segghen hier voor in 't
eerste Boecxken in't xv. Cap. meesterlijck over-eenkomende metten woorden des
Heylighen Gheests, door Isaiaam uyt-gesproken, die alsoo luyden:

*Wee den ghenen die daar segghen het quade⁺ goedt, ende het goede quaad te
wesen: die van de duysternisse 't licht, ende van den lichte duysternissen maken:* ^{+Isai.5.22}
die van't suyr soet, ende van't soet suyr maken. Dit valsche oordeel moet dan uyt
den Menschen ruymen, sal hy verlost werden van de begheerten der Dolinghen, ende sal
hy moghen af-legghen den ouden Mensche met sijnen quaden zeden ende verkeerde
wandelinghe. Daar van oock wel schryft Ireneus opten woorden Christi: *Ick ben nyet
ghekomen om te roepen den Rechtvaardighen, maer den Zondaren tot boete. Hoe
sullen dan (schrijft⁺ die qualijck daar aan zijn, bevesticht werden? Ende hoe sullen
die Zondaren boete doen? Soudet wel zijn met daar inne te volharden? Of soudet* ^{+Libro 34 Cap.3.}
*wel zijn daar door, dat sy ter contrarien aan-nemen een groote veranderinghe ende
overgangh des eersten wandelinghs, door welcke syluyden hen selven gheen kleyne
sieckte ende veele zonden op den halse ghehaalt hebben? Die Onwetenheydt, moeder
aller deser dinghen, werdt wech ghenomen door die kennisse der ghelijcken, Mede
Augustinus siende dat die zotte begheerten onser verderfnissen oorsake zijn, schrijft
alsoo: Hoe is die Zonde doot als sy noch in ons,⁺ die daar teghen worstelen, noch
veele dinghen werckt? Wat veele dinghen? Wat anders, dan zotte ende schadelijcke* ^{+Cont.Isai.pelagia.lib.2.}
*begheerten, die den ghenen die daar toe bewillighebn, in den doot ende 't verderven
versincken: maar die oock gheleden*

ende nyet bewillight zynde een ghevecht, een worstelinghe ende een strijdt zyn. Welcker dinghen ghevecht? nyet anders dan van 'goede ende 'quade, nyet van de nature teghens de nature, maar van de nature teghen de zonde, nu al doodt, maar noch te begraven, dats heel te ghenesen zynde. Somma hier stelt d'Apostel inde voorschreven spreucken totten Epheseren klaarlijck voor ooghen die oorsaken van Doodt ende Leven. Waar van d'eene is Loghen, valsch Oordeel, dolende Begeerten ende quade Ghewoonte, dats d'oude Mensche daar uyt voortkomende. Ende d'ander Waarheydt, een oprecht Oordeel, lust ter Deuchden ende een goede Ghewoonte, dats de nieuwe Mensche daar uyt voortkomende, die daar alsoo gheschapen werdt in Heylicheydt ende Rechtvaardicheyt der Waarheydt. Welcke Waarheydt is Iesus Christus. Sonder dese en werdt nyet rechts begheert noch ghewilt in den Mensche. Dese maackt dat wy uyt Gode in hem (dats in't Woordt des Vaders) herboren zynde in den Gheest ende Waarheydt tot Gode segghen: Vader u Wille gheschiede. Alle wat wy daar buyten uyt ons self verkiesen, begheeren ofte willen, dat is zonde ende ongherechtigheydt, voortkomende uyt onse onwetende begheerten der dolinghen. Dese zyn onrecht, dese verleyden, ende dese verderven, quellen ende dooden ⁺ onwijsen Menschen, soo langhe sy metten *zotten noch begheeren dinghen die henluyden schadelijck zyn.* ^{+Prov.1.22.}

Tot wat middel, om hier af verlost te worden, mochte ons de Apostel doch beter aanwijzen, dan tot aantreckinghe van den nieuwen Mensche die na Gode gheschapen is in Rechtvaardicheyt ende Heylicheydt des Waarheys? Dat is tot eene ghelatene ende willige Onderdanicheyt Godes? Want die geeft elck 'tsyne, te weten, dē Mensche vernederinge ende dienstbaarheydt, maar Gode lof, ende 'tghebidden over Lijf ende Ziele.

Dat iiij. Capittel.

Van tweereley Vleesch, waar van het een onsichtbaar, maar 'tander sichtbaar is.

Om nu oock wat te handelen van den quaden inwendighen Mensche, na dat van den goeden (soo v eel hier noodich was) gheseyt is, moet eerst verstaan zijn dat by het woordeken Vleesch tweereleye Menschen ofte Lichamen verstaan worden in de H. Schrifture, te weten een sichtbaar ende materiaal, ende een onsichtbaar gheestelijck Vleesch ofte Lichaam. Het sichtbare Vleesch machmen tasten, ende komt ons aan uyte gheboorte van ons Moedere, maar 'tonsienlijcke Vleesch en mach nyet ghetast werden, ende en komt ons oock nyet aan van onser sichtbaren lichamen Moedere. ⁺ Van't sichtbare Vleesch ofte Lichame leestmen *dat noyt yemandt sijn eyghen Vleesch ghehadt heeft, maar dat hy dat voedet ende onderhoudt.* Maar van't inwendighe ende onsichtbare Lichame ende Vleesch spreeckt de Heere, ⁺ *daar hy beveelt het argherende Ooghe uyt te steken, ende die argherende handen ende voeten af te houwen.* Want hy Ghebenedijt daar wil dat wy het duystere, schalcke ende quade Ooghe, het valsch Oordeel, die verkeerde Lusten ende quade Begheerten, blinde, ende die snel-loopende voeten of begheerten der Dolinghen, met die zondelijcken gewoonten der quaat-doende handen af-houwen, verderven ende verniyelen sullen. Van dit selve Vleesch seyt Paulus: *dat die Christo toebehooren, haren vleesche metten ⁺ zonden ende begheerlijckheyden al ghecruyst hebben. Na desen Vleesche te leven doet sterven: maar ist dat wy door den Gheest deses* ^{+Galat.5.24}

Vleesch⁺ wercken dooden, soo sullen wy leven. Van desen onsienlijcken Vleesche sprekende, seydt d'Apostel daar oock: dat die in den Vleesche⁺ zyn, Gode nyet en moghen behaghen. Nu was Paulus doe ter tijdt noch self in het sichtbare Vleesch. Wilmen dit daar by verstaan, soo en mocht nyet alleen die uytverkoren vat Christi, maar oock de Heere Christus selve, Gode nyet behaghen, dewyle hy in den Vleesche was: 't welck soo verde van daar is dat Godt selve uyten Hemele daar teghen roept, segghende: *Dit⁺ is myn lieve Sone, in den welcken ick een welbehaghen hebbe.* D'Apostel Paulus spreeckt dan daar (als oock tot veele meer andere plaatsen) nyet van't sichtbare, maar van't onsichtbare Vleesch, dat is van de oude^a Mensche, van de quade^b Boom, van't^c Lichaam des Doots, van't schalcke^d Ooghe, vande^e quade Schat, van de^f Wet inde leden, ende van de inwoonende^g Zonde, welke onsienlijke quade Mensche nyet en^h weet wat hy doet, ⁱ quaat denckt, den^k Gheest wederstaat, teghen den Gheest begheert^l, de Wet des gemoets^m wedervecht, ende synenⁿ Wech verderft. Alsoo is hier uyt nu oock licht om verstaan, wat het zy na den Vleesche te leven: Te weten die langh ghehanteerde begheerten der Dolingen, die zotte Lusten, ende verkeerde sinnen te volghen ende te aenkleven, dat is den ouden Adam in syn ongheloorszaamheydt ende in't lichaam der Zonden onsen onledighen Esau ofte eerste gheboorte (daar inne wy altesamen uyt jeuchdelijcke onverstandt eerst gheraken) te leven.

⁺Rom.8.13.

⁺Rom.8.8.

⁺Mat.3.17.

^aRom.6.6.

^bMat.7.18

^cRom.7.24

^dMat.6.23

^eMatth.12.35

^fRom.7.23

^gRom.7.23

^hRom.7.15

ⁱEccl.17.20

^kGal.5.17

^lGal.5.17.

^mRom.7.23

ⁿGen.6.12

Dat v. Capittel.

Noch van de goede Innerlijcke ende na Gode gheschapen Menschen.

Niet min licht mach hier uyt oock gemerct worden wat het zy na den nieuwen Mensche ofte Adam te leven: want meendy hier het platte tegendeel van alle 't ghene hier voor van den ouden Mensche te leven is gheseydt, ghy en sult aan 't rechte verstandt nyet seylen. Daar af leestmen aldus: *Want die hy heeft⁺ voorsien, die heeft hy oock ghepredestineert, dan sy den Beelde syns Soons ghelijckformigh soudent worden.* In dit Beelde des onsienlijcken Godes en sien wy niet anders dan ootmoedighe⁺ Onderdanicheydt Godes, wijse Ghelatenheydt, Heylighe Liefde, vreedtsame Rechtvaardicheydt, goetdadighe Vriendelijckheydt, behulpsame Goedertierenheydt, ende die overvloeyende Borne van de oneyndtlijcke schatten aller Deuchden ende Godtsaligheydt. Hier inne, *dats in Christo Iesu, en ghelder noch besnydenisse noch voorhuydt, maar die nieuwe⁺ Creature.*

⁺Roma.8.29

⁺Colos.1.13.

Na dit levendighe ende ware evenbeelde⁺ Godes gheschiede *van daghe te daghe die vernieuwinghe Pauli in synen inwendighen Mensche, daar het leven Iesu gheopenbaart werde in synen sterflijcken lichame,* al was't soo dat syn⁺ uysterlijcke Mensche door vele uysterlijck lydens ende vervolghs af-nam.

⁺Galat.6.13

⁺2.Cor.4.16.

⁺2.Cor.4.11.

Dit was oock het selve beelde, in welcx ghedaante⁺ hy sich self metten *Gheloovighen seyde verandert te werden van klaarheyte in klaarheyte als van den Gheest des Heeren.* ^{+2.Cor.2.13}

Alsoo blijkt hier uyt dese heerlijkhe ghetuyghenissen, datter zyn tweereley Innerlijcke Menschen, oock mede elcks aart ende Nature. Waar van d'een goet, d'ander quaat, d'een out, d'ander nyen: d'een Adam, d'ander Christus, ende d'een Gheest, maar d'ander Vleesch wert ghenaamt.

Dat vj. Capittel.

Van tweereley Innerlijcke Vleesch te weten Christi ende Antichristi?

Soo waar nu Adam, ick meyne die ongheloofsaamheydt teghens Gode, door een verkeert Oordeel, uyt quade Lusten, zotte Begheerten, eyghen Wille, ende quade ghewoonte Vleesch wert in den Mensche, soo dat daar inne zy een behendighe daadtvaardicheydt ten quaden, daar werdt dit Innerlijcke Vleesch, alsoo na den Vleesche wanderende, ghenaamt die oude Mensche. Maar so waar Christus het Woort des Levens, die gheloofsaamheydt des Vaders door een oprecht Oordeel, uyt een heylige Lust, wijse Begheerten, stille gelatenheyte, ende goede ghewoonte Vleesch wert in den Mensche, daar wert dit Innerlijcke Vleesch alsoo na den Gheest wanderende, genaamt die Nieuwe Creature ende Christus in ons. Dit heylige Vleesch is 't ghebruyck, het hanteren ende die oeffeninghe alder Deuchden, daar mede die Godtlijcke Tresorte des Menscheyts Christi vervult is. Dit is het Innerlijcke ende heylige Vleesche Christi in synen Gheloovighen, dat altijt tot allen goeden wercken bereyt, ende den wille Godes gheloofsaam is.

Daar teghen is oock wederomme het ander Innerlijcke zondighe Vleesch niet anders dan een misbruyck, een hanteringhe ende krachtighe oeffeninghe alder zonden, die door dickmaal pleghen mede verandert schynt te wesen in een tweede Nature, vaardich, gereet ende bereyt, ja oock snel ende behandich tot alle 'tgene te volbrengen dat die verkeerde Lusten, verdoolde Begheerten ende eyghenwillicheyde ghebieden.

Alsoo wert elck van dese *habitus*, daatvaardicheydt, behendicheydt, ofte ghewoonte des Innerlijcken Vleesches ghenoeemt na den aart ende ghesintheit des Innerlijcken Menschen, te weten na 's Menschen Ghemoede, Waan, Gheloove, of Wetenschappe.

Die een Gheestelijck Ghemoedt ofte sinne hebben, werden Gheestelijcke, maar die een Vleeschelijck Ghemoet ofte sinne hebben, werden Vleeschelijck ghenaamt. Hierom noemt Paulus den Corinthiers Vleeschelijck, seggende: *Ende ick, broeders, en hebbe met u niet moghen⁺ spreken als met Gheestelijcken, maar als met Vleeschelijcken, &c. Want nadien onder uluyden yver is ende twist, en zydy dan nyet Vleeschelijck, ende wandelt na Menschelijcker wyse?* ^{+1.Cor.3.1.}

Soo noemt hy oock op een ander plaatse anderen,⁺ die *aartsch ghesint waren, ende welcker Godt haar buyck was, vyanden van den Cruyce Christi.* ^{+Philip.3.18.19.}

Daar teghen leestmen oock van anderen die Gheestelijck waren onder den Galateren, totten welcken hy schryft alsoo: *Broeders ist dat⁺ een Mensche t'eenigher tydt van eenighen feyl verrascht werdt, soo wilt hem met eenen sachtmoedighen Gheest onderwysen, ghy die daar Gheestelijck zyt.* Dit zyn luyden die door ghewoonte gheoeffende sinnen hebben tot onderscheyt⁺ van goet ende quaad. Dese en noemen niet verkeerdelijck het quade goet, ende 't goede quaat, soo die vleeschelijcke ^{+Gebr.5.14}

Menschen doen uyt ⁺ die dolinghe des Vleeschs. Neen, maar in de Leeringhe des Gheests verghelijcken dese Gheestelijcke menschen Gheestelijcke teghen ^{+1.Cor.2.13}
 Gheestelijcke saken: *Alle dinghen oordeelende sonder dat dese Gheestelijcke menschen die den sinne Christi hebben, van yemanden werden gheoordeelt. Sy hebben de Gheestelijcke spyse ⁺ ghegheten, ende den Gheestelijcken drancke ghedroncken, ende hem self tot Gheestelijcke huysen ghebouwet opten Gheestelycken steen, die ^{+1.Cor.10.3.4.} daar ⁺ is Iesus Christus. Dese smaken dat daar boven is, nyet dat op aarden is. Sy zyn ghestorven (al dat aardtsch is) ende haar leven is verborghen ⁺ met Christo ^{+Colos.3.2} in Gode. Maar die noch vleeschelyck zyn, die zyn vleeschelyck ghesinnet, hebben ^{+Roma.8.5} in sich de wysheynt des Vleeschs, die een ⁺ vyandtschap is teghen Gode, ende en moghen daaromme (so langhe die in henluyden blyft) Gode nyet behaghen. ^{+Roma.8.5.} ^{+Roma.8.3.}*

Dat vij. Capittel.

Beschrijvinghe van de Leden des Inwendighen Mensches die Vleeschelijck is.

Behalven dat die H. Schrift die voorschreven tweereleye Innerlijcke Menschen ons voor ooghen stelt: Soo beschrijft sy oock daar en boven die leden van elck deser twee Lichamen wel volkomentlijck, ten eynde men immers oock aan de leden soude moghen verstaan wat Lichamen ende wat Vleesch hier mede wert ghemeynt, te weten niet uyterlijck, maar Innerlijck. Die leden van 't Lichaam der zonden, ofte van 't Innerlijcke zondighe Vleesche beschildert d'Apostel, segghende aldus: *Soo doodet nu uwe leden die opter aarden zyn, Hoerderye, Onreynigheydt, Lust, quade ⁺ Begeerten ende Gierigheynt, die daar is een dienst der Afgoden, &c.* Ende terstont ^{+Col.3.5.} daar na noch: *Daaromme ghyluyden, legt u alles af, toorn, veronwaardiginghe, schalckheynt, achterklap, schampere woorden uyt uwen monde, lieght nyet onder malkanderen, treckt uyt den ouden Mensche met syne wercken.* Ende totten Galateren noemet ⁺ d'Apostel *die wercken des Vleesches, segghende die te wesen Overspel, Hoerderye, Onsuyverheynt, Geylheynt, Eere der Beelden, Tooverye, vyandtschappe, ^{+Galat.3.19} ghekyf, yver, toorn, twist, tweedracht, secten, hate, moordt, suypen, brassen ende derghelycken.*

Dat viij. Capittel.

Beschrijvinghe van den leden des Innerlijcken Gheestelijcken Mensches.

Daar teghen beschryft de selve Apostel onder den name van de vruchten des Geests, oock die Gheestelijcke leden van 't Geestelijcke lichame. Die noemt hy te wesen *:iefde, vreughde, vrede, gheduldigheynt, vriendelyckheynt, gheloove, ⁺ sachtmoedigheynt ende matigheynt.* Van dit Geestelijck Lichame in den kinderen Godes is Christus ^{+Galat.3.19} het Hooft. Daar tegen is wederomme in den Ongheloovigen van het voorschreven vleeschelijcke Lichame der zonden gheen ander Hooft dan Antechrist.

Nu moet dit valsche logenachtighe bedriechlijcke ende dootlijcke *Hoof*t van dese gheestelyc ke Slanghe in ons vertreden worden (uyterlijck ⁺ leestmens niet gheschiedt te zyn) door 't zaadt der Vrouwen, ick meyne door den ^a ghetrouwen, ick meyne ⁺Genes.3.13 door den 2 ghetrouwen, waarachtighen ^b, ende Rechtvaardighen ^c Christum Iesum, ^a1.Ioã.1.9. die daar toe oock ⁺ by den metalen Serpente Gheestelijck afghebeeldet is gheweest. ^bApo.19.11. Want dese nieuwe Adam is Mensche in ons gheworden ende noch daghelijcx ^cIsai.53.11 wort, om desen ouden Adam te vernielen met af-snydinghe van alle syne ⁺1.Ioan.1.9. verderflijsche leden: ende daar teghen om die blinde Ooghen, doove Ooren, lamme handen ende kreupele voeten van desen Innerlijcken ofte Gheestelijcken Mensch inder Waarheydt te ghenesen.

Dat ix. Capittel.

Kort besluit vande twee voorschreven Boecxkens, met een ghelijckenisse de meeninghe der selver verklarende.

Na dat hier gehandelt is in dit laatste Boecxken, door ghetuychnissen der H. Schrifture, van den Mensche, sienlijc ende onsienlijck: Van tweereley onsienlijcke Menschen, d'een goet ende d'ander quaat: Oock mede van een sienlijck Vleesch, ende van twee onsienlijcke, daar van 't eene na Godes beelde ende Christus in ons is, maat 'tander Antichrist, insghelijcx van elck der selver loon.

Ende hier voor in 't eerste Boecxken oock is ghebleken dat alle Zonde willich gheschiet, dat het sichtbare Vleesch gheen Wille en heeft, maar dat het den Wille gehoorsamelijck is onderworpen, so mach die vlytighe Leser uyt alle 't selve nu licht mercken, dat des Menschen sienlijcke Vleesch niet en zondicht, noch oorsake van zondighen en is, hoe seer 't selve oock van de onwijse Wille werdt misbruyckt.

'Twelck mijn voornemen was om te bewysen, ende ick hier nu soude eynden, so ick u ten goeden (Leser) tot alle meerder ontdeckinghe mynder meyninghe, boven alle sulcx als tot een toe-gifte, noch niet hadde willen al hier stellen dese navolgende ghelijckenisse, gheschreven by *Basilium Magnum de vita solitaria*. ⁺ *Snelheyde ende Moedigheyde zijn deughden van een Paardt, hoe nu een Paardt snelde rende moedigher is, hoe dat het meer een wacker ende omsichtigh opsitter of waghenaar behoeft, ghemerckt het selfs redene dervende, sich self nyet en kan bestieren. Als het dan sijnen Ruyter ofte Voerman gheware werde, begint het na sijnder aart te ghebruycken. Soo dan die Ruyter of Voerman dat Paardt wel beleydet, sal hy't tot sijnen oorbaar ende ghemack ghebruycken, hy sal behouden blijven, ende 't ghebruyck des Paardts sal alderbest blijcken. Maar stiert hy 't Paardt qualijck, 't sal uytten rechten weghe gheraken, met sijnen opsitter of Voerman erghens van boven steyl afstorten, ende sal alsoo de opsitter of Voerman door sijn Onachtsaamheyde ende Onverstant metten Paarde in des doodts pericule gheruckt werden.*

⁺*Basilius magnus de vita solitaria Cap.3.*

Alle sulcx machmen mede verstaan van de Ziele ende vanden Lichame: Want het Lichaam heeft natuerlijcke beweginghen of gheneghentheyden in sich selfs nyet quaat, maar tot veelen dinghen gantsch goed zijnde. Het en heeft gheen redene, maar de Ziele is daar mede gheedelt. Indien nu de Ziele die geneghentheyden des vleeschs na 't behooren stiert, sy sal 't lijf behouden ende alle periculen vermijden. Maar ist oock soo dat die redelijcke Ziele die regeringhe des Lichaams onachtsamelijck verroeckeloost, ende als met eenen slape beswaart zijnde, des Lichaams luyheyt sijn

selds regeringhe toelaat, soo sal dat selve lichaam als reden dervende, van de rechte bane dolen, ende die Ziele met hem in ghelijcke periculen trecken, vallen ende verderven, ende dit nyet door eyghen quaathey, maar door der Zielen versuymelhey.

Waer't nu sulcx dat des Lichaams gheneghentheyden onbetemmelijck waren voor die Ziele, soo mocht het Lichaam te recht beschuldighet werden. Maar ghemerckt die gheneghentheyden des lijfs zijn gheweest, die vlytigh arbeyden omme die te betemmen, soo is oock voorwaar het Vleesch onschuldigh: ende zyn midtsdien oock te recht beschuldighens waardigh alle die arbeyden om het onschuldigh Vleesch, als oorsake van alle onse quaden, bestaan te beschuldighen.

Dat schrijft Basilius Magnus, die rechts daar voor gheseydte hadde alsoo: *Die gheneghentheyden des Lichaams zijn daaromme wel gheweldigh, indien dat de redene ledigh in ons is: maar indien dese heerschap ende het Roeder stiert, soo zijn sy ghehoorsaam. Het Lichaam en is derhalven nyet te beschuldighen, voor den ghenen die recht daar van willen gevoelen. Want het betaamt na de uytlegginghe des Goddelijcken Raadts, dat de quade opinien der gheenre die verkeerdelijck ghevoelen van den Lichame wech ghenomen worden. Want nyet die daar qualijck gheregeert wort, maar die qualijck regeert, rechtelijck is te beschuldighen.*

Nu verstaat elc licht dat het Vleesch oft sichtbare Lichaam in maniere van een Paardt niet en regheert, maar geregeert wert, soo oock leert ⁺ Musculus Dusanus. Welcke oude ende nieuwe Autoren ick hier met u stelle tot bewijs van 't ghene hier voor meer dan ghenoech uyer H. Schrift is ghebleken: maar alleen tot bewijs, dat dese myne meyninghe niet nyet of seltsaam en is, maar dat ick de selve met Ouden ende Nieuwen ghemeen hebbe.

*⁺Musculus Dusanus
providentia Dei.*

Eynde.